

Proposing Strategies to Address Ambiguities in the Auditing of MD&A Reports in Iran

Mohammad Ali Hazegh

Ph.D. Student in Accounting, Department of Accounting, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Rouhollah Bayat *

Associate Professor, Department of Accounting, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Abbas Ali Daryaei

Associate Professor, Department of Accounting, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Mohammad Hossein Ghaemi

Professor, Department of Accounting, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Abstract

Given the significance of MD&A reports in Iran's capital market and the disclosure of material corporate information therein, the auditing of such reports has attracted the attention of capital market stakeholders. Accordingly, the aim of this study is to examine the existing ambiguities in the auditing practices of MD&A reports and to propose strategies for their resolution. This research adopts a qualitative approach, employing grounded theory and interviews with 24 experts, including auditing professionals, capital market analysts, managers of listed companies, and officials from the regulatory authority. The initial interviewees were selected based on theoretical sampling, drawing on their expertise in the subject area, and

* **Corresponding Author:** r.bayat@soc.ikiu.ac.ir

How to Cite: Hazegh, M.A, Bayat, R., Daryaei, A., & Ghaemi, M. H. (2026). Proposing Strategies to Address Ambiguities in the Auditing of MD&A Reports in Iran, *Empirical Studies in Financial Accounting*, 23(89), 123-180. DOI: 10.22054/qjma.2026.87870.2707

subsequent participants were identified through snowball sampling. The collected data were analyzed using open, axial, and selective coding techniques. Based on the findings, the main ambiguities in the current auditing practices of MD&A reports include: the auditor's level of responsibility with respect to MD&A; the auditor's opinion on MD&A in the context of interim financial statements; and the examination of forward-looking information in MD&A by the auditor. The key proposed strategies to address these ambiguities are: removing forward-looking information from MD&A or entering into a separate engagement with corresponding fees for the auditor to opine on these reports; refraining from expressing an opinion on MD&A in the context of interim financial statements or issuing such an opinion in accordance with review engagement procedures; and expressing an opinion on forward-looking information in MD&A in line with the relevant auditing standard.

Keywords: Auditing, Auditing procedure, Capital market, Grounded Theory, Management Discussion and Analysis report.

1. Introduction

Given the economic conditions of Iran, which have, due to sanctions, resulted in severe inflationary pressures, systematic risks in the market have increased, and uncertainty about the future has intensified. In such an environment, investors require reliable information beyond financial statements in order to make informed decisions regarding participation in the capital market. Management's Discussion and Analysis (MD&A) represents one of the appropriate reporting tools through which an adequate level of transparency can be established in the capital market, thereby facilitating the channeling of liquidity toward this market. In this regard, auditing MD&A is of particular importance for enhancing its reliability. However, the inherent complexity and the qualitative and interpretive nature of MD&A pose significant challenges for auditors. One of the main challenges in auditing MD&A is the absence of clear and globally accepted auditing frameworks and standards. At present, independent auditors do not provide any assurance on MD&A and merely read these reports for the purpose of identifying potential material inconsistencies with the financial statements. Consequently, under the existing practice, the manner in which credibility is attributed to MD&A is ambiguous, and

it is unclear who would be held accountable in the event of material misstatements in these reports. Accordingly, the present study first seeks to identify the existing ambiguities in the current practice of auditing MD&A and the consequences arising from these ambiguities. In the next stage, it aims to identify appropriate strategies, as well as the necessary infrastructures, to eliminate the existing ambiguities and their associated consequences. The research questions addressed in this study are as follows:

- What ambiguities exist in the current practice of auditing MD&A?
- What are the consequences of the existing ambiguities in the current practice of auditing MD&A?
- What strategies can be adopted to resolve the ambiguities in the current practice of auditing MD&A?
- What infrastructures are required to improve the process of auditing MD&A by independent auditors?

2. Literature Review

Overall, prior studies conducted in the area of auditing Management's Discussion and Analysis (MD&A) have primarily emphasized the importance of auditing MD&A in enhancing the credibility of these reports, users' demand for auditors' opinions and assurance on MD&A, as well as the influence of auditors on the tone of MD&A. In addition, several studies have examined the relationship between the quality of MD&A and auditors' efforts in auditing these reports, as well as audit fees. Moreover, some studies have focused on the role of the audit committee in the preparation of MD&A and have concluded that the presence of a knowledgeable and expert audit committee contributes to improving the quality of MD&A auditing.

3. Methodology

The present study was conducted using the grounded theory methodology through interviews with 24 experts from the auditing profession, capital market analysts, managers of listed companies, and specialists from the regulatory authority. The initial interviewee was selected through theoretical sampling, based on their recognized contributions and viewpoints in the subject area of the study. Subsequently, the sample was expanded for later interviews using the snowball sampling technique. The research data were analyzed using

open, axial, and selective coding. This process resulted in the development of a coherent and applicable theory regarding the existing ambiguities in the practice of auditing Management's Discussion and Analysis (MD&A) in Iran and the strategies for addressing them, which can be utilized in both academic and practical contexts.

4. Results

Based on the research findings, the ambiguities identified in the current practice of auditing Management's Discussion and Analysis (MD&A) include the level of the auditor's responsibility with respect to MD&A, the auditor's opinion on MD&A in the context of interim financial statements, and the auditor's examination of forward-looking information disclosed in MD&A. The principal strategies identified to address these ambiguities include: eliminating forward-looking information from MD&A; entering into a separate engagement and paying a distinct audit fee to the auditor for providing an opinion on MD&A; refraining from expressing an auditor's opinion on MD&A in relation to interim financial statements or, alternatively, expressing an opinion in accordance with the procedures applied in review engagements; and providing assurance on the forward-looking information disclosed in MD&A in accordance with Auditing Standard 3400.

5. Discussion

With respect to the auditor's responsibility for Management's Discussion and Analysis (MD&A) and the corresponding strategies, two distinct perspectives emerged among the experts. One group of interviewees believes that the auditor bears no responsibility for MD&A or for any potential material misstatements therein, and that the auditor's role should be limited to reading MD&A solely in connection with the primary responsibility of auditing the financial statements and reconciling the information disclosed in MD&A with the financial statements. This group argues that, under the current circumstances, the appropriate strategy for auditing MD&A is for the independent auditor to refrain from accepting any responsibility with respect to these reports. Furthermore, independent auditors, according to this viewpoint, should neither enter into separate engagements nor

receive separate fees for procedures related to MD&A. In contrast, another group of interviewees contends that, given the guidance issued by the Securities and Exchange Organization regarding the auditing of MD&A and the paragraph included in the auditor's report pursuant to such guidance, the independent auditor does bear responsibility for MD&A. This is because the auditor's report is subject to public interpretation, and the inclusion of this paragraph leads users to infer that the auditor's opinion on the financial statements extends to MD&A as well, thereby implying that assurance has also been provided on this report. Accordingly, the appropriate strategy from this perspective is for the independent auditor to become formally involved in the auditing of MD&A, to enter into separate audit engagements for MD&A, and to receive a separate fee for auditing these reports.

6. Conclusion

It appears that, given that the independent auditor's report is closely examined by market stakeholders and users of financial information, the auditor bears responsibility for Management's Discussion and Analysis (MD&A) through the paragraph included in the "Other Information" section of the auditor's report. Moreover, pursuant to paragraph T-32 of Auditing Standard 720, specific responsibilities are assigned to the independent auditor in relation to other information, to the extent that, if the auditor is unable to conclude that no material inconsistency exists in the other information or that no material misstatement is present therein, withdrawal from the audit engagement—where permitted by laws or regulations—is recommended. In addition, the auditor's ethical and professional responsibilities require that the auditor not remain indifferent to misstatements or deviations in financial reporting, including those in MD&A, that may mislead users of financial information, and that the auditor fulfill their credibility-enhancing role with respect to the information disclosed in such reports. Therefore, if—based on these arguments—the independent auditor's responsibility for MD&A, as one of the key reports communicated to the market, is acknowledged, the auditor's risk in fulfilling their assurance responsibilities over financial information increases. Consequently, it is reasonable to consider the execution of separate engagement contracts and the

payment of separate audit fees to independent auditors for the examination of MD&A.

ارائه راهبردهایی برای رفع ابهامات موجود در حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در ایران

- محمدعلی حاذق دانشجوی دکتری حسابداری، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، قزوین، ایران
- روح اله بیات * دانشجوی کارشناسی حسابداری، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، قزوین، ایران
- عباسعلی دریائی دانشجوی کارشناسی حسابداری، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، قزوین، ایران
- محمدحسین قائمی استاد، گروه حسابداری، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، قزوین، ایران

چکیده

با توجه به اهمیت گزارش‌های تفسیری مدیریت در بازار سرمایه ایران و افشای اطلاعات با اهمیت شرکت‌ها در آن‌ها، موضوع حسابرسی این گزارش‌ها مورد توجه ذینفعان قرار گرفته است، بنابراین هدف این پژوهش بررسی ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت و ارائه راهبردهایی برای برطرف کردن آن‌ها بوده است. پژوهش حاضر با استفاده از روش نظریه داده‌بنیان^۱ و از طریق مصاحبه با ۲۴ نفر خبره از حرفه حسابرسی، تحلیلگران بازار سرمایه، مدیران شرکت‌های بورسی و کارشناسان نهاد ناظر انجام شده است. داده‌های پژوهش با استفاده از روش کدگذاری باز، محوری و گزینشی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و در انتها، بر اساس یافته‌های تحقیق، ابهامات موجود در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، شامل سطح مسئولیت حسابرس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت، اظهار نظر حسابرس در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای نسبت به گزارش تفسیری مدیریت و بررسی اطلاعات آینده‌نگر گزارش تفسیری مدیریت توسط حسابرس شناسایی گردید و راهبردهای اصلی نیز تحت عنوان‌های حذف

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته حسابداری دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین است.

* نویسنده مسئول: r.bayat@soc.ikiu.ac.ir

1. Grounded Theory (GTM)

اطلاعات آینده‌نگر از گزارش‌های تفسیری مدیریت یا انعقاد قرارداد مجزا و پرداخت حق‌الزحمه به حسابرس برای اظهارنظر در خصوص این گزارش‌ها، عدم اظهارنظر حسابرس نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای یا اظهارنظر طبق رویه گزارش‌های بررسی اجمالی و اظهارنظر حسابرس نسبت به اطلاعات آینده‌نگر گزارش‌های تفسیری مدیریت بر طبق استاندارد حسابرسی ۳۴۰۰، ارائه شد.

کلیدواژه‌ها: بازار سرمایه، حسابرسی، رویه حسابرسی، نظریه داده‌بنیان، گزارش تفسیری مدیریت.

مقدمه

استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی نیازمند اطلاعاتی با رویکرد آینده‌نگر هستند (حساس یگانه و امیدی، ۱۳۹۳). از آنجایی که صورت‌های مالی بیان‌گر آثار وقایع گذشته هستند و اطلاعات آینده‌نگر و غیرمالی را افشا نمی‌کنند، تمام نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان توسط آن‌ها پوشش داده نمی‌شود. از این رو، گزارش‌های تفسیری مدیریت به‌عنوان یکی از گزارش‌های مهم مالی و در نقش مکمل صورت‌های مالی افشا می‌شوند (Bozanic et al., 2018). بخش زیادی از گزارش‌های تفسیری مدیریت دربرگیرنده توضیح و تفسیر مدیریت از شرایط فعلی و چشم‌اندازهای آینده شرکت است. روایت‌های متنی این گزارش‌ها به سرمایه‌گذاران در تفسیر و درک گزارش‌های مالی کمک می‌کنند (Lo et al., 2017).

Tetlock et al. (2008) معتقد هستند برخی از جنبه‌های بنیادی شرکت‌ها که نمی‌توان آن‌ها را کمی کرد اما می‌توانند بر قیمت سهام اثرگذار باشند، بهتر است در اطلاعات کیفی مرتبط انعکاس داده شوند. باین‌حال دستکاری محتوای متنی برای پنهان کردن اطلاعات نامطلوب آسان‌تر است. (Li (2008) و Lo et al. (2017) نشان می‌دهند که شرکت‌ها به‌طور استراتژیک محتوای متنی را در گزارش‌های مالی برای پنهان کردن اطلاعات نامطلوب دستکاری می‌کنند. به‌طور خاص، سرمایه‌گذارانی که از دانش مالی کم‌تری برخوردار هستند بیش‌تر در معرض گمراه شدن توسط گزارش‌های مالی پیچیده و تفسیرپذیر قرار می‌گیرند (Tan et al., 2014). به دلیل اهمیت محتوای اطلاعات منتشرشده در گزارش‌های تفسیری مدیریت، برخی از سرمایه‌گذاران مشتاق هستند که حساب‌برسان علاوه بر صورت‌های مالی، نسبت به این گزارش‌ها نیز اطمینان‌بخشی کنند، چراکه اطلاعات حسابرسی شده را به‌مراتب معتبرتر می‌دانند (Ucuzoglu, 2015). گروهی از محققان نیز معتقد هستند که حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌تواند دقت و قابلیت اتکای آن‌ها را بهتر کند (Cohen et al., 2008). باین‌حال، پیچیدگی ذاتی و ماهیت کیفی و تفسیری این گزارش‌ها، چالش‌های متعددی را برای حساب‌برسان ایجاد

می‌کند. یکی از چالش‌های اصلی در حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، نبود چارچوب‌ها و استانداردهای حسابرسی مشخص و پذیرفته‌شده به‌طور جهانی است؛ برخلاف گزارش‌های مالی که استانداردهای حسابداری و حسابرسی به‌وضوح نقش راهنما و چارچوب را برای آن‌ها ایفا می‌کنند، گزارش‌های تفسیری مدیریت دارای ماهیتی غیر کمی و مبتنی بر قضاوت‌های مدیریتی و تفاسیر غیر کمی هستند که ارزیابی و حسابرسی آن‌ها را پیچیده‌تر می‌سازد (IAASB, 2018).

در ایران، طبق اطلاعیه مورخ ۱۳۹۶/۱۰/۰۴ سازمان بورس و اوراق بهادار، شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس و فرابورس مکلف شده‌اند گزارش تفسیری مدیریت خود را در مقاطع ۳، ۶، ۹ و ۱۲ ماهه افشا کنند (جامعه حسابداران رسمی ایران، ۱۳۹۶). همچنین این شرکت‌ها مکلف‌اند اظهارنظر حسابرس خود نسبت به گزارش تفسیری مدیریت که همراه صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای ۶ ماهه و سالانه ارائه می‌شود را نیز طبق استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۲۰ ارائه کنند. همراه با ابلاغیه مذکور، ضوابط تهیه گزارش تفسیری مدیریت، راهنمای به‌کارگیری ضوابط گزارش و رهنمود نحوه اظهارنظر حسابرسان مستقل در گزارش حسابرسی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت طبق استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۲۰ نیز ارائه شده است (رهنمود نحوه اظهارنظر حسابرس مستقل در گزارش حسابرسی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت طبق استاندارد حسابرسی بین‌المللی ۷۲۰، ۱۳۹۶). در حال حاضر، بر طبق رهنمود اظهارنظر حسابرس مستقل نسبت به گزارش تفسیری مدیریت (سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۳۹۶) و بنا بر بررسی‌های صورت گرفته بر روی گزارش‌های حسابرسی شرکت‌های بورسی، حسابرس مستقل هیچ‌گونه اطمینانی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت ارائه نمی‌کند و صرفاً گزارش‌های تفسیری را به‌منظور شناسایی مغایرت‌های احتمالی با اهمیت آن با صورت‌های مالی می‌خواند؛ بنابراین طبق رویه موجود نحوه اعتباربخشی نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت مبهم است و مشخص نیست در صورت وجود تحریف‌های بااهمیت در این گزارش‌ها و مخصوصاً اطلاعات آینده‌نگر افشاشده در آن‌ها، چه کسی پاسخگو خواهد بود.

با توجه به شرایط اقتصادی ایران که به علت تحریم‌ها در شرایط تورمی سختی قرار گرفته است، قیمت کالاها مدام در حال تغییر هستند و ریسک‌های سیستماتیک در بازار بالا رفته و نااطمینانی نسبت به آینده ایجاد شده است. در چنین محیطی سرمایه‌گذاران برای حضور در بازار سرمایه نیازمند اطلاعاتی قابل اتکا فراتر از صورت‌های مالی هستند تا به آن‌ها در تصمیم‌گیری کمک کند. گزارش‌های تفسیری مدیریت یکی از ابزارهای گزارشگری مناسب است که از طریق آن‌ها می‌توان شفافیت مناسبی در بازار سرمایه ایجاد کرد و از این طریق زمینه را برای هدایت نقدینگی به بازار سرمایه فراهم کرد و در این شرایط اقتصادی از خروج سرمایه‌ها از کشور جلوگیری نمود. در این راستا، حسابرسی این گزارش برای بهبود قابلیت اتکای آن حائز اهمیت است و در پژوهش حاضر به ارائه راهبردهایی برای رفع ابهامات موجود در حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌شود. پژوهش‌های پیشین در زمینه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت عمدتاً به بررسی اهمیت حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت و یا بررسی رابطه بین کیفیت ارائه گزارش تفسیری مدیریت و حق‌الزحمه حسابرس، میزان تلاش حسابرس و یا ریسک حسابرس پرداخته‌اند، به‌طور مثال، (Sabri et al. (2015 در پژوهشی به بررسی کیفیت ارائه گزارش‌های تفسیری مدیریت و اثر آن بر میزان تلاش حسابرس مستقل پرداخته‌اند و یا (Wang et al. (2021 رابطه بین حق‌الزحمه حسابرس و خوانایی گزارش تفسیری مدیریت را بررسی کرده‌اند؛ اما مطالعات جامعی که به‌طور خاص روی ابهامات موجود در رویه حسابرسی این گزارش‌ها تمرکز داشته باشد، دیده نشده است. لذا با توجه به فقدان یک پژوهش جامع در خصوص بررسی ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در بازار سرمایه ایران و همچنین ارائه راهبرد برای پاسخ به آن‌ها، این پژوهش در صدد است با استفاده از روش نظریه داده‌بنیان و استفاده از نظرات حسابرسان، تحلیلگران مالی، مدیران شرکت‌ها و کارشناسان نهاد ناظر، ابهامات کلیدی را شناسایی و تحلیل نماید و در نهایت راهبردهایی بومی و کاربردی برای بهبود فرآیند حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در بازار سرمایه ایران ارائه دهد.

نکته مهم در این پژوهش نوآوری آن است که در چند بعد قابل بررسی است: اول، این پژوهش متمرکز بر نیاز فعالان بازار سرمایه در راستای ارائه اطلاعاتی مفید که فراتر از صورت‌های مالی، با رویکردی تحلیلی و آینده‌نگر و به صورت قابل اتکا بتوانند در شرایط پرتلاطم اقتصادی فعلی به تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران کمک کنند، طراحی گردیده است. دوم، برای شناسایی و رفع ابهامات موجود در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، مستقیماً به سراغ صاحب‌نظران و متخصصین درگیر با موضوع تهیه گزارش‌های تفسیری و حسابرسی آن‌ها می‌رود و با استفاده از روش علمی نظریه داده‌بنیان، به ارائه راهبردهای متناسب با محیط اقتصادی ایران می‌پردازد. سوم، یافته‌های این پژوهش ابهامات اصلی در خصوص حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت را که شامل مسئولیت حسابرس نسبت به این گزارش‌ها، جامع نبودن استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهارنظر نسبت به این آن‌ها و اظهارنظر حسابرس نسبت به گزارش‌های تفسیری در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای می‌شود را مبتنی بر دیدگاه صاحب‌نظران درگیر با موضوع از گروه‌های مختلف حساب‌رسان، تحلیلگران، نهاد ناظر و ناشران شناسایی کرده و برای رفع این ابهامات راهبردهایی کاربردی ارائه می‌کند که می‌توانند برای اصلاح رویه‌ها از طرف سازمان بورس و یا مقررات‌گذاران و همچنین برای آگاهی از وضعیت موجود و ارائه بهتر گزارش‌های تفسیری مدیریت از طرف حساب‌رسان و ناشران مورد استفاده قرار گیرند. چهارم، مسیر جدیدی را برای پژوهشگران علاقه‌مند در زمینه گزارش‌های تحلیلی و تفسیری مالی که برخلاف صورت‌های مالی رویکردی آینده‌نگر دارند و بررسی و اطمینان‌بخشی نسبت به اطلاعات آن‌ها با چالش‌های بیشتری مواجه است گشوده تا با استفاده از سؤالات مطرح‌شده و پاسخ‌های ارائه‌شده به آن‌ها، به انجام پژوهش‌های بیشتری در این حوزه مبادرت ورزند.

در ادامه این مقاله، ابتدا مبانی نظری مرتبط با گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها تبیین می‌شود، سپس پیشینه پژوهش‌های صورت گرفته ارائه خواهد شد. بعد از آن روش‌شناسی تحقیق و اطلاعات مربوط به مصاحبه‌شوندگان و نحوه جمع‌آوری

داده‌ها توضیح داده می‌شود و در انتها یافته‌های پژوهش به همراه تحلیل و تفسیر آن‌ها و بحث و نتیجه‌گیری در خصوص نتایج ارائه می‌گردد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

گزارش تفسیری مدیریت، قسمت مهمی از افشاها در گزارش‌های مالی ارائه‌شده به ذینفعان است و دیدگاه‌ها و رویکردهای مدیریت در ارتباط با وضعیت فعلی و آینده را تبیین می‌کند (Sutton et al., 2012). تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری در کشورهای مختلف، شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس را به‌منظور کمک به سرمایه‌گذاران در سنجش کیفیت سود و برآورد وضعیت آینده آن، ملزم به انتشار گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌کنند (Li, 2017). گزارش تفسیری مدیریت اطلاعات موردنیاز سرمایه‌گذاران برای تصمیم‌گیری‌های اقتصادی را به آن‌ها ارائه می‌دهد. این گزارش با تلفیق اطلاعات کمی و کیفی به درک بهتر سرمایه‌گذاران از برنامه‌های آتی شرکت کمک می‌کند (محمودی و مسعودیان، ۱۳۹۸).

از طرفی تحلیل‌های مدیران در مورد عملکرد مالی منفی شرکت می‌تواند بر تصمیم‌های سرمایه‌گذاران و تحلیل‌گران اثرگذار باشد (Cianci & Kaplan, 2010). همچنین، طبق نظریه علامت‌دهی، شرکت‌هایی که عملکرد مالی ضعیف‌تری دارند، به‌منظور کاهش تأثیر اخبار منفی بر روی قیمت سهام یا حتی معکوس کردن تأثیر آن، تمایل به افشای اطلاعات آینده‌نگر بیش‌تری دارند تا از این طریق برنامه‌های خود را برای تغییر وضعیت ضعیف فعلی و جلب نظر سرمایه‌گذاران تبیین کنند (مسعودیان و همکاران، ۱۴۰۲).

Jiang and Kim (2015) استدلال می‌کنند که برای مدیران شرکت‌ها پنهان کردن عملکرد ضعیف شرکت از طریق بهتر نشان دادن اطلاعات غیرمالی، ریسک کمتری نسبت به دستکاری اطلاعات مالی فعلی دارد. از این‌رو ممکن است که مدیران شرکت در گزارش‌های تفسیری مدیریت از لحنی بیش‌ازحد خوش‌بینانه یا بدبینانه استفاده کنند تا اثر وضعیت فعلی شرکت را در راستای دیدگاه خودشان در نگاه استفاده‌کنندگان اطلاعات

تعدیل کنند؛ این تعدیل نگاه نسبت به وضعیت شرکت می تواند عواقب زیان آوری برای بازار سرمایه داشته باشد که یکی از آن ها به وجود آمدن عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیران و سرمایه گذاران است؛ این عدم تقارن اطلاعاتی می تواند منجر به بازدهی غیرعادی، نوسانات قیمت، قیمت گذاری نادرست، کاهش محتوای اطلاعاتی، کاهش کارایی بازار سهام و در نهایت، منجر به بی اعتمادی سرمایه گذاران به بازار سرمایه شود (Pouryousof et al., 2022)؛ بنابراین، ارائه اطلاعات در مورد وضعیت آینده شرکت می تواند به کاهش عدم تقارن اطلاعاتی بین شرکت ها و استفاده کنندگان از اطلاعات مالی آن ها منجر شود، اما درک و سنجش درستی اطلاعات منتشر شده توسط استفاده کنندگان مشکل است (Tan & Liu, 2017).

در نتیجه به دلیل اهمیت محتوای اطلاعات منتشر شده در گزارش های تفسیری مدیریت، برخی از سرمایه گذاران مشتاق هستند که حسابرسان علاوه بر صورت های مالی، نسبت به این گزارش ها نیز اطمینان بخشی کنند، چرا که اطلاعات حسابرسی شده را به مراتب معتبر تر می دانند (Ucuzoglu, 2015). Watkins et al. (2004) این طور بیان می کنند که حسابرسان مستقل توانایی به حداقل رساندن اختلاف بین شرایط اقتصادی گزارش شده شرکت و شرایط اقتصادی واقعی و غیر قابل مشاهده آن را دارند. با استدلال مشابه، مقررات گذاران نیز اغلب با تدوین الزام هایی برای حسابرسی بیش تر به شکست های بازار در نتیجه افشای گمراه کننده اطلاعات توسط شرکت های برجسته، واکنش نشان می دهند (Francis, 2004)؛ اما رسیدگی به گزارش هایی مثل گزارش تفسیری مدیریت که مثل صورت های مالی قابلیت مقایسه و ساختار مشخصی ندارند و مدیران می توانند از طریق آن ها عدم تقارن اطلاعاتی ایجاد کنند، برای حسابرس ریسک ایجاد می کند. گل محمدی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که پایین بودن قابلیت مقایسه اطلاعات حسابداری، منجر به افزایش تلاش حسابرس و در نتیجه، افزایش طول دوره حسابرسی و همچنین حق الزحمه حسابرسی می شود. در پژوهشی دیگر، بولو و همکاران (۱۴۰۲)، نشان دادند که بین ریسک دعاوی حقوقی و عدم تقارن اطلاعاتی با حق الزحمه حسابرس رابطه

مثبت و معناداری وجود دارد و این عوامل نقش مؤثری در تعیین حق‌الزحمه حساب‌برسان دارند.

در ایالات متحده آمریکا، سازمان بورس و اوراق بهادار آمریکا^۱ الزام به ارائه گزارش تفسیری مدیریت را از سال ۱۹۷۰ وضع کرد و در سال ۲۰۰۳ دستورالعمل‌های تکمیلی برای انتشار این گزارش‌ها را صادر کرد (SEC, 2003). در حوزه حسابرسی، استانداردهای حسابرسی آمریکا راهنمایی‌هایی برای بررسی صحت و اعتبار این گزارش‌ها ارائه داده‌اند که بر ارزیابی ریسک‌های مرتبط و بررسی انطباق با اطلاعات مالی تأکید دارند (AICPA, 2010). اگرچه حسابرسی این گزارش‌ها در آمریکا اجباری نیست، اما شرکت‌ها معمولاً از استاندارد حسابرسی شماره ۸ (بیانیه مفاهیم بنیادی استانداردهای حسابرسی)^۲ پیروی کرده و بخش افشای عملکرد مدیریت در گزارش‌های تفسیری مدیریت را بررسی یا بازبینی می‌کنند (De Franco et al., 2020).

در کانادا، انجمن حسابداران رسمی کانادا^۳ راهنمای جامعی برای حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت منتشر کرده است که شامل ارزیابی چارچوب گزارشگری، صحت داده‌ها و بررسی کامل بودن تحلیل‌های مدیریتی است (CPA Canada, 2015). براین اساس، حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت بیشتر تحت چارچوب استانداردهای حسابرسی کانادا انجام می‌شود که مبتنی بر استانداردهای بین‌المللی حسابرسی هستند. این استانداردها تأکید دارند که حساب‌برسان باید علاوه بر بررسی صورت‌های مالی، صحت و تناسب اطلاعات غیرمالی و تفسیری ارائه‌شده توسط مدیریت را ارزیابی کنند (CPA, 2015).

در چین، رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت به سرعت در حال تکامل است و تحت نظارت وزارت دارایی و جامعه حسابداران رسمی چین^۴ قرار دارد.

-
1. Securities and Exchange Commission (SEC)
 2. Statement of Basic Auditing Standards Concepts
 3. Certified Public Accountant of Canada (CPA Canada)
 4. Chinese Institute of Certified Public Accountants (CICPA)

گزارش‌های تفسیری اغلب بخشی از گزارش‌های سالانه شرکت‌های بزرگ و دولتی هستند و حساب‌برسان موظف‌اند صحت و اعتبار اطلاعات غیرمالی را بررسی کنند. با وجود اینکه استانداردهای حسابرسی چین با استانداردهای بین‌المللی حسابرسی همگام است، اما به دلیل تفاوت‌های فرهنگی و ساختاری، تأکید بیشتری بر انطباق با قوانین محلی و مقررات خاص چین دارند (CICPA, 2019).

در ایران نیز با توجه به این که صورت‌های مالی سنتی اطلاعات گذشته را منعکس می‌کنند و قادر به ارائه چشم‌اندازی از شرایط آتی شرکت نیستند، نیاز به ابزاری برای ارائه برنامه‌های آینده احساس شد، در این راستا سازمان بورس و اوراق بهادار با تصویب «آیین‌نامه افشای اطلاعات ناشران»، افشای گزارش پیش‌بینی سود را در مقاطع ۳ ماهه الزامی کرد (سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۳۸۶). اما در ادامه به دلیل انحرافات این گزارش‌ها نسبت به واقعیت و تقاضای عمومی فعالان بازار و سرمایه‌گذاران مبنی بر کاهش توقف نمادها و مطالبه جدی برای تقویت نقدشوندگی بازار، سازمان بورس و اوراق بهادار از سال ۱۳۹۶، باهدف افزایش شفافیت، حفاظت از حقوق سرمایه‌گذاران و ارتقای کیفیت گزارشگری مالی، الزام به تهیه گزارش‌های تفسیری مدیریت برای شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس را به صورت رسمی تصویب کرد (جامعه حسابداران رسمی ایران، ۱۳۹۶). همچنین این شرکت‌ها مکلف‌اند اظهارنظر حسابرس خود نسبت به گزارش تفسیری مدیریت که همراه صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای شش‌ماهه و سالانه ارائه می‌شود را نیز طبق استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۲۰ ارائه کنند. همراه با ابلاغیه مذکور، ضوابط تهیه گزارش تفسیری مدیریت، راهنمای به کارگیری ضوابط گزارش و رهنمود نحوه اظهارنظر حساب‌برسان مستقل در گزارش حسابرسی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت طبق استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۲۰ نیز ارائه شده است (رهنمود نحوه اظهارنظر حسابرس مستقل در گزارش حسابرسی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت طبق استاندارد حسابرسی بین‌المللی ۷۲۰، ۱۳۹۶). مسئولیت‌های حسابرس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت، در استاندارد حسابرسی ۷۲۰ (سایر اطلاعات همراه با صورت‌های مالی) بیان شده است که طبق بند ۲

استاندارد مزبور، مسئولیت حسابرس کسب شواهدی فراتر از آنچه در حسابرسی صورت‌های مالی ضرورت دارد نیست و هیچ نوع اطمینانی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت از جانب حسابرس ابراز نمی‌شود. حسابرس صرفاً گزارش‌های تفسیری را به منظور شناسایی مغایرت‌های احتمالی با اهمیت آن با صورت‌های مالی می‌خواند؛ بنابراین طبق رویه موجود نحوه اعتباربخشی نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت مبهم است و مشخص نیست در صورت وجود تحریف‌های با اهمیت در این گزارش‌ها و مخصوصاً اطلاعات آینده‌نگر ارائه‌شده در آن‌ها، چه کسی پاسخگو خواهد بود.

باتوجه به اهمیت گزارش‌های تفسیری مدیریت که اساس شکل‌گیری آن‌ها ارائه اطلاعاتی کاربردی فراتر از صورت‌های مالی به سهامداران بوده است، حسابرسی این گزارش‌ها نیز برای اطمینان‌بخشی به اطلاعات مندرج در آن‌ها حائز اهمیت است؛ چراکه بدیهی است که همه ذینفعان بازار برای در نظر گرفتن اطلاعات در تصمیم‌گیری‌های خود نیازمند اطلاعاتی با قابلیت اتکای مناسب هستند. همان‌طور که توضیح داده شد، در حال حاضر ابهاماتی در خصوص نحوه اعتباربخشی به گزارش‌های تفسیری مدیریت وجود دارد و نقش‌ها و مسئولیت‌های حسابرس مستقل در خصوص این گزارش‌ها مشخص نمی‌باشد و در چنین فضای مبهمی، امکان ارائه اطلاعات کاربردی از طریق گزارش‌های تفسیری مدیریت به ذینفعان فراهم نیست. در این راستا، پژوهش حاضر ابتدا به دنبال شناسایی تخصصی ابهامات موجود در رویه حسابرسی این گزارش‌ها و پیامدهای ناشی از این ابهامات بوده و در مرحله بعد قصد شناسایی راهبردهای مناسب و همچنین زیرساخت‌های لازم برای رفع ابهامات موجود و پیامدهای ناشی از آن‌ها را دارد؛ بنابراین سؤالات شکل گرفته در این پژوهش عبارت‌اند از:

- چه ابهاماتی در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت وجود دارد؟
- پیامدهای ابهامات موجود در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت چیست؟
- چه راهبردهایی برای برطرف کردن ابهامات موجود در رویه فعلی حسابرسی

گزارش‌های تفسیری مدیریت وجود دارد؟

- ایجاد چه زیرساخت‌هایی برای بهتر شدن فرآیند حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت توسط حساب‌برسان مستقل لازم است؟

در سال‌های اخیر کیفیت ارائه گزارش‌های تفسیری مدیریت از طرف مقررات‌گذاران، افراد دانشگاهی و شاغلین در حرفه حسابرسی و حسابداری مورد توجه قرار گرفته است (Carmichael et al., 2007; Victor & Levitin, 2004). در این راستا پژوهش‌هایی در رابطه با گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها در خارج از کشور انجام شده است که در ادامه به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

از دیدگاه Cohen et al. (2008) حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌تواند دقت و قابلیت اتکای این گزارش‌ها را بهبود بخشد. همان‌طور که Hope and Langli (2010) اشاره می‌کنند، حساب‌برسان مستقل کیفیت گزارشگری مالی را بالا می‌برند و از طریق تأیید مستقل صورت‌های مالی که توسط مدیریت شرکت تهیه شده‌اند، به اطلاعات حسابداری اعتبار می‌بخشند.

Hyeon et al. (2014) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که افشای اطلاعات گزارش تفسیری مدیریت کانالی است که کاربران اطلاعات از آن برای پاسخ به نیازهای اطلاعاتی خود استفاده می‌کنند. حساب‌برسان نیز سعی می‌کنند از اطلاعات غیرمالی موجود در گزارش تفسیری مدیریت برای تصمیم‌گیری خود استفاده کنند.

Knechel et al. (2015)، با استفاده از اطلاعات کشور سوئد نشان داده‌اند که شرکای حسابرسی تمایلات متفاوتی برای صدور گزارش حسابرسی در مورد تداوم فعالیت و کیفیت اقلام تعهدی دارند. Knechel استدلال می‌کند که احتمالاً سبک حسابرسی در شکل افشای گزارش‌های تفسیری مدیریت نقش دارد و همین موضوع به تشابه گزارش‌های تفسیری مدیریت شرکت‌های تحت رسیدگی یک حساب‌برس منجر می‌شود.

در پژوهشی دیگر Sabri et al. (2015) دریافتند که اگر شرکت‌ها گزارش‌های تفسیری مدیریت خود را با کیفیت پایین ارائه دهند، حساب‌برس آن را به‌عنوان تهدیدی برای

ارائه راهبردهایی برای رفع ابهامات موجود در حسابرسی گزارش‌های ...؛ حاذق و همکاران | ۱۴۱

شکست حسابرسی در نظر می‌گیرد؛ در این راستا حسابرس ممکن است با اختصاص تلاش‌های بیش‌تر در فرآیند حسابرسی، سعی در افزایش اثربخشی عملیات حسابرسی داشته باشد.

Wang et al. (2021) در تحقیق خود به بررسی رابطه بین حق‌الزحمه حسابرسی و خوانایی گزارش‌های تفسیری مدیریت در چین پرداختند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که حق‌الزحمه حسابرسی به‌طور کلی زمانی بالاتر است که خوانایی گزارش‌های تفسیری مدیریت پایین‌تر باشد.

در پژوهشی دیگر، Park et al. (2022) به بررسی اثر گزارش‌های تفسیری مدیریت بر میزان تلاش حسابرس در کره جنوبی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که کیفیت گزارش‌های تفسیری مدیریت، رابطه مستقیمی با میزان ساعت کار حسابرس و حق‌الزحمه آن دارد.

در تحقیقات انجام‌شده در داخل کشور نیز، تحقیق عرب و همکاران (۱۳۹۹) نقش حیاتی تخصص مالی در کمیته حسابرسی را برجسته کرده و اثبات کرده‌اند که تخصص حسابرسان موجب بهبود کیفیت حسابرسی گزارش‌های تفسیری و کاهش لحن غیرعادی در این گزارش‌ها می‌شود. این مطالعه با تأکید بر اهمیت دانش تخصصی، به‌عنوان عاملی تعیین‌کننده در افزایش قابلیت اتکای گزارش‌های مدیریتی مطرح شده است.

به‌طور کلی، مطالعات انجام‌شده در رابطه با بحث حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، بیشتر بیانگر اهمیت حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در نقش اعتباربخشی به این گزارش‌ها، درخواست استفاده‌کنندگان اطلاعات برای اظهارنظر و اطمینان‌بخشی حسابرس مستقل نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت و همچنین تأثیر حسابرس بر لحن این گزارش‌ها و یا ارتباط بین کیفیت گزارش‌های تفسیری مدیریت و تلاش‌های حسابرس در عملیات حسابرسی این گزارش‌ها و حق‌الزحمه حسابرس بوده است. همچنین در تحقیقاتی به نقش کمیته حسابرسی در ارائه گزارش‌های تفسیری مدیریت پرداخته شده و این نتیجه حاصل شده است که وجود یک کمیته حسابرسی

متخصص باعث بهبود کیفیت حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌شود. بررسی ادبیات و پیشینه مرتبط با حسابرسی گزارش تفسیری مدیریت نشان می‌دهد که پژوهش‌های خارجی در این زمینه اندک بوده و تاکنون هیچ پژوهشی به بررسی ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت و راهبردهای مناسب برای پاسخ به آن‌ها نپرداخته است. همچنین در ایران، پژوهش‌های موجود در زمینه حسابرسی گزارش تفسیری مدیریت صرفاً به پژوهشی در ارتباط با تأثیر تخصص مالی کمیته حسابرسی بر لحن غیرعادی گزارش تفسیری مدیریت محدود بوده است؛ بنابراین با توجه به اهمیت محتوای اطلاعاتی گزارش‌های تفسیری مدیریت و نقش مهم حسابرس در اعتباربخشی به این گزارش‌ها، این پژوهش به دنبال بررسی و مشخص کردن دیدگاه‌ها و ابهامات ذینفعان مختلف بازار در خصوص حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت و ارائه راهبردهایی در جهت کمک به رفع این ابهامات است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر باهدف بررسی ابهامات موجود در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در ایران، از روش کیفی نظریه داده‌بنیان بهره برده است. نظریه داده‌بنیان یکی از روش‌های معتبر در تحقیقات کیفی است که برای تدوین نظریه‌های بومی و مبتنی بر داده‌های واقعی طراحی شده است (Glaser & Strauss, 1967). در این روش، پژوهشگر بدون فرضیه‌های از پیش تعیین شده، با تحلیل سیستماتیک داده‌ها به کشف الگوها و روابط می‌پردازد. این ویژگی، نظریه داده‌بنیان را به روشی ایده‌آل برای موضوعات پیچیده و نوظهور تبدیل کرده است (Charmaz, 2014). حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت موضوعی است که به دلیل ماهیت تفسیری و غیراستاندارد این گزارش‌ها، نیازمند تحلیل عمیق و استخراج نظریه‌ای است که به صورت نظام‌مند به فرآیندها، چالش‌ها و عوامل مؤثر در این حوزه بپردازد. از آنجا که نظریه‌های موجود در مورد حسابرسی این نوع گزارش‌ها محدود و ناقص هستند، نظریه داده‌بنیان با تکیه بر داده‌های واقعی و تجربیات عملی، امکان توسعه نظریه‌های نو و قابل‌اتکا را فراهم می‌آورد.

(Strauss & Corbin, 1998)؛ بنابراین در رابطه با بحث حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در ایران که کاملاً موضوعی تازه و نوظهور است استفاده از این روش تحقیق بسیار مفید است.

برای انجام این پژوهش اقدامات ذیل انجام گردید:

الف) پژوهش‌ها و مقالات مهم مرتبط با موضوع پژوهش انتخاب و مرور شده است تا آشنایی‌های لازم با مؤلفه‌ها و متغیرهای مهم برای هدایت پژوهش صورت گیرد.

ب) مصاحبه‌های افراد صاحب‌نظر در رابطه با موضوع که در مجلات تخصصی منتشر شده بود مورد بررسی قرار گرفت.

ج) مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته به صورت حضوری با صاحب‌نظران حوزه حسابرسی، تحلیلگری مالی، مدیریت شرکت‌های بورسی و کارشناسان نهاد ناظر انجام شد و در حین مصاحبه‌ها نیز علاوه بر ضبط صوتی، از صحبت‌ها یادداشت‌برداری صورت گرفت. مصاحبه‌ها تا جایی ادامه پیدا کرد که اشباع نظری حاصل گردید.

د) از آنجا که هر کدام از مصاحبه‌ها و یادداشت‌های برگرفته از این مصاحبه‌ها حاوی مفاهیم عمیق و نهفته بودند، لذا برای کشف مفاهیم از دل داده‌ها، هم‌زمان با شروع مصاحبه‌ها از روش کدگذاری استفاده گردید و کدگذاری در سه مرحله‌ی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی انجام شد تا مفاهیم از داده‌ها استخراج شود.

در این پژوهش، ابتدا مصاحبه‌های ۳ فرد صاحب‌نظر در رابطه با موضوع که در مجلات تخصصی منتشر شده بود مورد بررسی قرار گرفت، سپس داده‌های بیشتر از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۲۱ نفر از خبرگان حسابرسی، مدیران شرکت‌های بورسی، تحلیلگران مالی و کارشناسان نهاد ناظر و سازمان بورس جمع‌آوری گردید. روش انتخاب مصاحبه‌شونده اول به صورت نظری و با استناد به نظریات ایشان در حوزه موضوع تحقیق بوده است و توسعه نمونه برای مصاحبه‌های بعدی، با استفاده از روش گلوله برفی^۱ صورت گرفته و تا جایی ادامه پیدا کرده است که یافته‌های مصاحبه‌ها به اشباع نظری برسد

(فراستخواه، ۱۳۹۸). مصاحبه‌های حضوری در محل کار مصاحبه‌شونده انجام شدند و هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۱۱۰ دقیقه طول کشید. در ابتدای مصاحبه به‌طور کلی هدف پژوهش و کلیاتی در رابطه با موضوع ذکر گردید و تأکید شد که از مصاحبه‌ها تنها برای مقاصد پژوهشی استفاده می‌شود و هویت افراد به‌هیچ‌وجه در گزارش‌های تحقیق و مقالات محقق مشخص نخواهد شد. سپس مصاحبه‌شوندگان نقطه نظرات خود را در رابطه با موضوع بیان کردند و در ادامه سؤالات پژوهش پرسیده شده و با توجه به ماهیت نیمه‌ساختاریافته مصاحبه، سؤالات دیگری نیز به‌منظور روشن‌تر شدن مفهوم پاسخ‌های ارائه‌شده طرح گردید؛ سؤالات به‌گونه‌ای طراحی شدند که امکان کشف عمیق دیدگاه‌ها، تجربیات و نگرش‌های شرکت‌کنندگان در مورد فرآیند حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت فراهم شود. همچنین به‌منظور حفظ دقت داده‌ها، مصاحبه‌ها ضبط صوتی شده‌اند و در حین گفت‌وگو نیز یادداشت‌برداری انجام شده است؛ و در پایان هر جلسه‌ی مصاحبه نیز از مصاحبه‌شوندگان درخواست گردید که چنانچه مطالب دیگری برای بیان شدن دارند اضافه کنند.

اطلاعات تفسیری مربوط به نمونه‌های پژوهش و ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان در جدول شماره (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان

ویژگی‌های فردی	زیرگروه	تعداد	درصد
گروه شغلی	حسابرس خصوصی	۱۳	۵۴٪
	تحلیل‌گر	۵	۲۱٪
	ناشران	۲	۸٪
	نهاد ناظر	۴	۱۷٪
سابقه کار	۱۰-۲۰	۹	۳۸٪
	۲۰-۳۰	۵	۲۱٪
	۳۰-۴۰	۳	۱۲٪
	بیشتر از ۴۰	۷	۲۹٪
رشته تحصیلی	حسابداری	۲۱	۸۸٪
	مدیریت مالی	۲	۸٪
	مدیریت کسب و کار	۱	۴٪
جنسیت	مرد	۲۴	۱۰۰٪
	زن	۰	۰٪

تحلیل داده‌ها در این پژوهش بر اساس فرایند کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی که توسط اشتراوس و کوربین معرفی شده است، انجام شد (Strauss & Corbin, 2015). در مرحله کدگذاری باز، داده‌های مصاحبه‌ها خط به خط بررسی و به مفاهیم معنایی کوچک‌تر شکسته شدند. سپس هر مفهوم با برچسب‌های توصیفی علامت‌گذاری شد تا بتواند جوهر معنایی داده‌ها را نشان دهد. سپس در مرحله کدگذاری محوری، ارتباط بین مفاهیم و دسته‌بندی‌های مختلف بررسی شده و محورهای اصلی شکل گرفتند. این کار باعث گردآوری داده‌ها در قالب موضوعات مرتبط و درک بهتر روابط علت و معلولی بین آن‌ها شد. نهایتاً در مرحله کدگذاری انتخابی، هسته اصلی نظریه که نمایانگر موضوع کلیدی تحقیق است، بر اساس پاسخ دادن به سؤالات پژوهش توسعه یافت. این فرآیند به تدوین یک نظریه منسجم و کاربردی در مورد ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در ایران و راهبردهای آن منجر شد که می‌تواند در زمینه‌های پژوهشی و کاربردی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار «ان ویو ورژن ۱۲»^۱ و اکسل^۲ جهت سازمان‌دهی و مدیریت داده‌های متنی استفاده شده است که فرآیند کدگذاری و تحلیل را تسهیل کرده و امکان بازیابی سریع داده‌ها و مدل‌سازی آن‌ها را فراهم می‌آورد.

یکی از چالش‌های اصلی در تحقیقات کیفی، تضمین اعتبار و قابلیت اعتماد یافته‌ها است. در این پژوهش، برای افزایش این اعتبار از چند روش استفاده شده است: روش اول بازیابی مشارکتی است که در این روش نسخه‌های اولیه یافته‌ها به شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود تا نظرات و اصلاحات آن‌ها دریافت گردد (Lincoln & Guba, 1985). در این پژوهش هم ابتدا مصاحبه‌های غیرحضورى افراد صاحب‌نظر که

1. Nvivo Version12

2. Excel

در مجلات تخصصی به چاپ رسیده‌اند بررسی و جمع‌بندی گردید و در پایان هر مرحله از مصاحبه‌های انجام شده حضوری هم نتایج جمع‌بندی شدند و در مصاحبه‌های بعدی به افراد صاحب نظر ارائه شدند تا نظرات و اصلاحات آن‌ها دریافت شود.

یکی دیگر از روش‌های استفاده‌شده، مثلث‌سازی است که به استفاده از روش‌ها یا منابع داده‌های متعدد در تحقیقات کیفی برای ایجاد درک جامع از پدیده‌ها اشاره دارد (Patton, 2015). در این پژوهش هم از نظرات صاحب‌نظران مختلفی در زمینه‌های حسابرسی، تحلیلگری مالی، مدیریت شرکت‌های بورسی و کارشناسان نهادناظر استفاده شده است.

روش دیگر بررسی مکرر داده‌ها است که به معنای اختصاص زمان کافی برای مشاهده و تحلیل دقیق داده‌ها به منظور شناسایی و درک بهتر الگوها و مفاهیم است. این روش باعث می‌شود پژوهشگر با دیدگاه عمیق‌تری به بررسی و تحلیل داده‌ها پردازد و از سطحی‌نگری جلوگیری کند (Lincoln & Guba, 1985). در این پژوهش هم مطالب و داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها و کدها برای اطمینان از حصول تحلیلی جامع و دقیق چندین بار مورد بازبینی قرار گرفته‌اند.

روش دیگر استفاده‌شده، مستندسازی دقیق است؛ در این روش کلیه مراحل جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها با دقت ثبت و نگهداری می‌شود تا امکان بازنگری و تأیید مراحل توسط سایر پژوهشگران فراهم گردد. این روش به پژوهشگر و دیگران امکان می‌دهد مراحل پژوهش را به صورت شفاف بررسی کنند (Carcary, 2009). در این پژوهش نیز کلیه مراحل مربوط به جمع‌آوری داده‌ها، کدگذاری و تحلیل‌ها مستندسازی شده‌اند و می‌توانند به صورت شفاف مورد بررسی قرار گیرند.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، در مجموع ۱۸۴ کد باز، ۶۵ کد محوری و ۸ کد گزینشی شناسایی شد

که به علت تعداد بالای کدهای باز، از فرآیند ذیل برای کدگذاری اختصاری آن‌ها استفاده گردید، در این فرآیند هر کد باز تبدیل به کدی مشتمل بر دو حرف و ۴ رقم شد. حرف اول نشان‌دهنده نحوه مصاحبه است که برای مصاحبه‌های حضوری، از حرف «ح» و برای مصاحبه‌های غیرحضوری از حرف «غ» استفاده شده است. حرف دوم نشان‌دهنده شغل شخص مصاحبه‌شونده است که برای حساب‌رسان از حرف «ح»، تحلیلگران از حرف «ت»، ناشران از حرف «ن» و برای نهاد ناظر یا همان سازمان بورس از حرف «س» استفاده شده است. دو رقم اول از سمت راست نشان‌دهنده شماره نمونه‌ای است که برای اولین بار به آن کد باز اشاره کرده است. دو رقم آخر نیز، در هر نمونه (مصاحبه) از ۰۱ شروع و به تعداد کد موجود در آن نمونه، یک یک واحد یک واحد در چارچوب اعداد طبیعی افزایش یافته است. در جدول شماره ۲، چارچوب مفهومی حاصل از کدگذاری مصاحبه‌ها نمایش داده شده است.

جدول ۲. چارچوب مفهومی حاصل از کدگذاری مصاحبه‌ها (منبع: یافته‌های پژوهش)

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
عوامل علی	اقتصاد موسسات	ح-ح-۰۹-۰۲
	بحران نیروی انسانی	ح-ح-۰۱-۲۶
	بی توجهی به اطلاعات بنیادی شرکت‌ها	ح-ح-۰۸-۰۴ / ح-ح-۰۱-۱۹
		ح-ح-۰۴-۱۳ / ح-ح-۰۱-۲۷ ح-ح-۰۶-۰۸ / ح-ح-۰۲-۲۰ ح-ح-۰۵-۱۳
	ظرفیت موسسات	ح-ح-۰۲-۰۸
	محتوای ضعیف گزارش‌های تفسیری	ح-س-۱۴-۰۸
	محدودیت در خدمات	ح-ح-۰۱-۲۲

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
عوامل زمینه ای	از بین رفتن جایگاه حرفه حسابرسی	ح-ح-۰۵-۰۴
	جذابیت بازارهای رقیب برای سرمایه گذاری	ح-ح-۰۹-۰۳
	ریسک های سیستماتیک بازار	ح-ح-۰۸-۰۳ / ح-ح-۰۵-۰۶ / ح-ن-۱۹-۰۴
	ساختار مالکیت شرکت ها	ح-ح-۰۲-۰۶
عوامل مداخله گر	استاندارد گذاری و اجرا توسط سازمان حسابرسی	ح-ح-۱۳-۰۳
	تخصیصی نبودن دادگاه ها	ح-ح-۰۱-۱۸
	تقلید از کشورهای دیگر در استاندارد گذاری	ح-ح-۰۵-۰۷
	حضور کوتاه مدت کارکنان سازمان بورس	ح-س-۱۰-۰۵
ابهامات موجود	اظهار نظر حسابرس مستقل بر مبنای رهنمود سازمان بورس	ح-ح-۰۱-۰۴ / غ-س-۲۳-۰۱ / غ-ح-۲۴-۰۳
	اظهار نظر حسابرس در مقطع صورت های مالی میان دوره ای	ح-ح-۰۱-۰۱
	اظهار نظر غیر اطمینان بخش حسابرس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت	غ-ح-۲۲-۰۱ / غ-ح-۲۲-۰۳ / ح-ح-۰۲-۲۱

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
ابهامات موجود	جامع نبودن استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهارنظر نسبت به گزارش تفسیری	غ-ح-۲۴-۰۱ / ح-ح-۰۱-۳۰ / غ-ح-۲۲-۰۲
	جایگزینی استاندارد حسابرسی ۷۲۰ با رهنمود سازمان بورس	ح-ح-۰۱-۰۲ / ح-ح-۰۴-۰۱ / ح-ن-۱۶-۱۳
	شبهه همترازی اظهارنظر حسابرس نسبت به گزارش تفسیری با اظهارنظر نسبت به صورت‌های مالی	غ-ح-۲۴-۰۲
	اظهارنظر حسابرس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت	غ-ح-۲۴-۰۴ / ح-ح-۰۱-۲۸
	مسئولیت حسابرس نسبت به گزارش تفسیری	ح-ح-۰۱-۲۹ / ح-ح-۰۲-۱۴ / ح-ت-۰۳-۰۱
پیامدها	استفاده از گزارش تفسیری در راستای منافع خاص	ح-ح-۰۲-۰۱
	اظهارنظر مبهم و غیرشفاف	ح-ن-۱۶-۰۲
	بی توجهی حسابرس‌ها نسبت به گزارش تفسیری	ح-س-۱۴-۰۴
	بی محتوایی گزارش حسابرس نسبت به گزارش تفسیری	ح-ح-۰۱-۲۵ / ح-ح-۰۴-۱۸ / ح-ح-۰۴-۱۹
	تصمیم‌گیری ذینفعان بدون برآوردی از آینده	ح-ح-۰۴-۱۴

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
پیامدها	رعایت نشدن دستورالعمل های تهیه گزارش‌های تفسیری	غ-ح-۲۴-۰۵
	رویه های متفاوت حسابرس‌ها نسبت به گزارش تفسیری	ح-س-۱۴-۰۷
	سودمند نبودن اظهارنظر فعلی حسابرس نسبت به گزارش تفسیری	ح-ح-۰۴-۰۴ / ح-ن-۱۶-۰۳ / ح-ح-۰۴-۱۷
	عدم تطابق ریسک و بازده حسابرس‌ها	ح-ح-۰۴-۱۲
	کاهش کیفیت نظارت بر گزارش‌های تفسیری	ح-ح-۰۲-۰۲ / ح-ح-۰۲-۱۷
راهبردها	اجتناب از قبول مسئولیت توسط حسابرس نسبت به گزارش تفسیری	ح-ح-۰۴-۰۳ / ح-ح-۰۱-۰۷ / ح-ت-۲۰-۰۱ / ح-ح-۱۱-۰۲ / ح-ت-۱۵-۰۳ / ح-ت-۲۰-۰۲ / ح-ت-۱۵-۰۴ / ح-ح-۱۱-۰۴ / ح-ت-۲۰-۰۳ / ح-ح-۰۵-۰۲ / ح-س-۱۴-۰۶ / ح-ح-۰۲-۱۰ / ح-ح-۰۲-۱۱ / ح-ح-۰۶-۰۶ / ح-ت-۱۵-۰۸
	ادغام گزارش تفسیری و گزارش فعالیت هیات مدیره	ح-ح-۰۲-۱۶
	عدم افشای اطلاعات آینده نگر در گزارش تفسیری	ح-ح-۰۱-۰۳ / ح-ح-۰۱-۳۳
	استفاده از مدل ۳ خط و ۴ خط دفاعی	ح-ح-۰۲-۱۸ / ح-ح-۰۲-۱۹

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
راهبردها	اصلاح رهنمود حسابرسی در مقطع گزارش‌های ۶ ماهه	ح-ح-۰۵-۰۶ / ح-ح-۰۷-۰۶
	اظهار نظر حسابرس نسبت به گزارش پیش بینی سود	ح-ح-۰۱-۰۵ / ح-ح-۰۵-۰۸ / ح-ح-۱۱-۰۵
	قرارداد و حق الزحمه مجزا	ح-ح-۰۵-۰۱ / ح-ح-۰۶-۰۱ / ح-س-۰۲-۱۴ / ح-ح-۰۸-۰۱ / ح-ح-۰۱-۰۹ / ح-ح-۱۴-۰۱ / ح-ت-۰۲-۱۵ / ح-ح-۰۴-۰۲ / ح-ن-۰۳-۱۹ / ح-ح-۱۰-۰۴ / ح-ح-۰۲-۱۳ / ح-س-۰۳-۱۴ / ح-ت-۰۳-۰۳ / ح-ح-۰۵-۰۵ / ح-س-۰۵-۱۴ / ح-ح-۲۳-۰۱ / ح-ت-۰۶-۰۳ / ح-ن-۰۹-۱۶ / ح-ح-۰۴-۱۳ / ح-ح-۰۶-۱۳ / ح-ن-۱۴-۱۶
	اظهار نظر درباره اطلاعات آینده نگر بر اساس استاندارد حسابرسی ۳۴۰۰	ح-ح-۳۱-۰۱ / ح-ت-۰۵-۱۵
	اظهار نظر مجزای حسابرس نسبت به گزارش‌های دیگر	ح-ح-۰۲-۰۴ / ح-س-۰۱-۰۷ / ح-ح-۱۷-۰۱ / ح-ح-۰۵-۰۲ / ح-ح-۰۹-۰۲ / ح-ح-۱۲-۰۲ / ح-ح-۱۳-۰۲ / ح-ح-۲۴-۰۱
	افزایش شفافیت در بازار با تمرکز بر ناشران	ح-ت-۰۲-۲۱ / ح-ح-۱۵-۰۲
	افزایش نظارت بر حسابرس ها	ح-ن-۰۱-۱۶ / ح-ن-۰۵-۱۶ / ح-ن-۱۲-۱۶
	انتخاب حسابرس به صورت مستقل در کمیته حسابرسی	ح-ن-۰۶-۱۶ / ح-ن-۰۷-۱۶ / ح-ن-۱۰-۱۶
	مشخص تر کردن الگوی گزارش تفسیری	ح-ح-۰۸-۰۴ / ح-ح-۰۹-۰۴ / ح-ح-۱۶-۰۱ / ح-ح-۰۱-۱۲ / ح-ت-۰۱-۲۱ / ح-ح-۰۱-۱۸ / ح-ح-۱۵-۰۴ / ح-س-۰۳-۱۰ / ح-ح-۰۶-۰۸

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
راهبردها	توجه به فرآیند استانداردگذاری	ح-ح-۰۵-۰۴ / ح-ح-۱۱-۰۳ / ح-ح-۱۱-۰۴ / ح-ح-۰۸-۰۵ / ح-ح-۱۶-۰۴ / ح-ت-۱۵-۰۷
	مشخص کردن مسئولیت حسابرس	ح-ح-۱۸-۰۲ / ح-ت-۱۵-۰۶
	مطالبه گری در خصوص گزارش های تفسیری	ح-ن-۱۶-۱۱
	هماهنگی بین نهادها	ح-ح-۰۷-۰۲ / ح-ح-۰۹-۰۵ / ح-ن-۱۶-۰۸ / ح-ح-۱۳-۰۵ / ح-ح-۱۲-۰۵
	یکی شدن جداول کدال با متن گزارش تفسیری	ح-س-۱۰-۰۲ / ح-س-۱۰-۰۴
زیرساخت های لازم	اختصاص بودجه پژوهشی	ح-ح-۰۸-۰۱
	ارتقاء جایگاه و اعتبار حرفه	ح-ح-۱۳-۰۱ / ح-ح-۱۳-۰۸
	ارتقاء سطح کیفیت موسسات حسابرسی	ح-ت-۰۳-۰۲ / ح-ت-۱۵-۰۹
	ارتقاء کیفیت تیم های حسابرسی	ح-ن-۱۶-۰۴
	استقلال جامعه حسابداران رسمی	ح-ح-۰۱-۲۰ / ح-ح-۰۱-۳۴
	آموزش	ح-ح-۰۳-۰۲ / ح-ت-۱۷-۰۱ / ح-ح-۱۱-۰۱ / ح-ح-۰۱-۰۶ / ح-ح-۰۲-۰۸ / ح-ح-۰۲-۰۶ / ح-ح-۰۹-۰۱ / ح-ح-۱۰-۰۱ / ح-ح-۰۳-۰۶ / ح-ح-۰۷-۰۴ / ح-ح-۱۱-۰۱ / ح-ح-۱۲-۰۱ / ح-ح-۱۳-۰۱ / ح-ن-۱۶-۱۵ / ح-ح-۱۳-۰۷
	توسعه امکانات فناوری موسسات	ح-ح-۰۳-۰۵ / ح-ح-۰۱-۲۱ / ح-ت-۰۳-۰۴ / ح-ت-۰۳-۰۵ / ح-ح-۰۱-۳۲
	توسعه خدمات موسسات حسابرسی	ح-ح-۰۱-۱۵

کد گزینشی	کد محوری	کد باز
زیرساخت‌های لازم	نزدیک کردن نرخ خدمات حسابرسی به نرخ جهانی	ح-ح-۰۲-۲۲
دستاورد ها	ارائه اطلاعات مطلوب فراتر از صورت‌های مالی	ح-ح-۰۴-۰۶
	افزایش سرعت تحلیل	ح-ن-۱۹-۰۱
	افزایش قابلیت اتکای اطلاعات	ح-س-۱۴-۰۱
	بهبود شفافیت مالی	ح-س-۱۰-۰۱ / ح-ح-۱۲-۰۲
	بهبود کارایی بازار	ح-ن-۱۹-۰۲ / ح-ح-۰۶-۰۴ / ح-ح-۰۵-۱۰
	کاهش دست‌کاری‌ها در بازار	ح-ت-۱۵-۰۱

در ادامه برخی از کدهای محوری به صورت نمونه و با ارجاع‌دهی به کدهای باز مربوطه توضیح داده می‌شوند. لازم به ذکر است در چارچوب مفهومی ارائه شده در جدول شماره ۲، همه کدها در جایگاه خود مهم هستند و با تحلیل شناسایی شده‌اند و تکرار و ارجاع‌دهی بیش‌تر لزوماً نشان‌دهنده اعتبار بیش‌تر یک کد نیست.

برای مثال در کد محوری «بی توجهی به اطلاعات بنیادی شرکت‌ها» این‌طور بیان شده است که توجه سهامداران و به‌خصوص تحلیلگران منجر به ایجاد تقاضا و افزایش کیفیت حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌شود (ح-ح-۰۱-۱۹). از طرفی نظر مصاحبه‌شوندگان بر این است که تغییرات ارزش سهام شرکت‌ها در بازار سرمایه مبتنی بر اطلاعات نهانی و اخبار سیاسی است، بنابراین به اطلاعات مالی و حسابرسی آن‌ها کم‌تر توجه می‌شود (ح-ح-۰۸-۰۴). همچنین ذینفعان اطلاعات در ایران برای اطلاعات مالی اهمیت قائل نیستند و در نتیجه برای حسابرسی آن‌ها هم کم‌تر ارزش قائل می‌شوند (ح-ح-۰۱-۲۷).

کد محوری «ریسک‌های سیستماتیک بازار» نظر مصاحبه‌شوندگان را در این بعد توضیح می‌دهد که در ایران به دلیل ریسک‌های سیستماتیک، پیش‌بینی کردن وقایع آتی بسیار مشکل

است؛ چه برسد به اطمینان بخشی در رابطه با اطلاعات پیش‌بینی شده. به همین دلیل، سرمایه‌گذاران از سرمایه‌گذاری در بازار سرمایه اجتناب می‌کنند و در نتیجه توجه به اطلاعات تخصصی مالی شرکت‌های فعال در این بازار از جمله گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها کم‌تر شده است (ح-ح-۰۵-۰۶). بازار سرمایه ایران به دلیل وجود ریسک‌های سیستماتیک و همچنین رکود تورمی موجود در اقتصاد ایران، جذابیت کم‌تری نسبت به بازارهای رقیب مثل بازار رمزارزها، ارزهای خارجی، فلزات گران‌بها و صندوق‌های درآمد ثابت پیدا کرده است و در نتیجه توجه به اطلاعات تخصصی مالی و گزارش‌های تفسیری مدیریت کم شده است (ح-ح-۰۸-۰۳).

کد محوری «استفاده از مدل ۳ خط و ۴ خط دفاعی» بیان‌کننده استفاده از مدل‌های ۳ خط و ۴ خط دفاعی است؛ به‌طور خلاصه مدل ۳ خط دفاعی توسط انجمن حسابرسان داخلی آمریکا^۱ ارائه شده است و بیان‌کننده نقش‌ها و مسئولیت‌های حسابرس داخلی، واحد مدیریت فرآیندها و واحد مدیریت ریسک در افشای اطلاعات و اعتبار بخشی به آن‌هاست؛ مدل ۴ خط دفاعی نیز در تکمیل مدل ۳ خط دفاعی در پژوهش‌های صورت گرفته توسط دانشگاه اوترخت^۲ هلند و کمیته بازل^۳ ارائه شده است و علاوه بر نقش‌ها و مسئولیت‌های ذکر شده در مدل ۳ خط دفاعی، نقش‌ها و مسئولیت‌های حسابرس مستقل و نهاد ناظر را نیز تبیین می‌نماید. بر اساس تحقیقات انجام شده در کمیته بازل، در برخی از کشورها مثل سوئیس این ایراد وجود داشت که نهاد ناظر وظایف نظارتی خود را انجام نمی‌داد و این مسئولیت‌ها را بدون جبران خدمت به حسابرس مستقل انتقال داده بود که این موضوع منجر به افت کیفیت نظارت در این کشور شده بود (اسدی و منتظری، ۱۴۰۳؛ IIA, 2020; Arndorfer & Minto, 2015). از نظر مصاحبه‌شونده این ایراد در رویه نظارتی ایران هم وجود دارد و راه‌حل این است که در رهنمودها و استانداردهای حسابرسی مربوط به افشای گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها نیز، باید این مدل‌های توضیح داده شده برای تعیین محدوده مسئولیت هر واحد و هر شخص مورد استفاده قرار گیرد (ح-ح-۰۲-۱۸) و (ح-ح-۰۲-۱۹).

-
1. Institute of Internal Auditors (IIA)
 2. Utrecht
 3. Basel Committee (BCBS)

در کد محوری «مشخص‌تر کردن الگوی گزارش تفسیری»، مصاحبه‌شوندگان به این موضوع اشاره کرده‌اند که برای حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت باید از طرف سازمان بورس، شکلی استاندارد به همراه حداقل موارد افشا برای این گزارش‌ها مشخص شود (ح-ح-۱۶-۰۱). همچنین، لازم است گزارش‌های تفسیری مدیریت با رعایت اصل یکنواختی ارائه شوند تا امکان تحلیل روندها و بررسی‌های تحلیلی برای حساب‌برسان فراهم باشد (ح-س-۱۰-۰۳). به علاوه، بهتر است این گزارش‌ها به صورت کمی تر ارائه شوند و برای سنجش و بررسی اطلاعات ارائه شده در آن‌ها، معیارها و شاخص‌های قابل اندازه‌گیری تعریف شود (ح-ح-۰۸-۰۶).

در کد محوری «انتخاب حساب‌برس به صورت مستقل در کمیته حساب‌رسی»، به این موضوع پرداخته شده است که کمیته حساب‌رسی باید در سازمان‌ها شکل بگیرد و حساب‌برس مستقل را به صورت مستقل انتخاب کند؛ حق الزحمه حساب‌رسی گزارش‌های تفسیری مدیریت باید از کانال مستقل به حساب‌برس پرداخت شود و حساب‌برس بابت اظهارنظر و گزارشی که ارائه می‌دهد پاسخگو قرار داده شود (ح-ن-۱۶-۰۶)، (ح-ن-۱۶-۰۷)، (ح-ن-۱۶-۱۰).

کد محوری «افزایش شفافیت در بازار با تمرکز بر ناشران»، بیانگر این است که طرف مقررات‌گذاران در زمینه افشای اطلاعات و دریافت اظهارنظر حساب‌برس نسبت به آن‌ها باید ناشران باشند. چراکه در نهایت این شرکت‌ها هستند که با حساب‌برس قرارداد منعقد می‌کنند و باید حق الزحمه حساب‌برس را پرداخت نمایند، بنابراین ایجاد الزام برای حساب‌برس تا وقتی که تقاضایی برای خدماتش وجود نداشته باشد، بی‌معنا است (ح-ت-۲۱-۰۲ و ح-ح-۰۲-۱۵).

در کد محوری «ادغام گزارش تفسیری مدیریت و گزارش فعالیت هیئت‌مدیره»، به این موضوع اشاره شده است که در حال حاضر، گزارش تفسیری مدیریت و گزارش فعالیت هیئت‌مدیره با محتوایی مشابه و تکراری توسط شرکت‌ها تهیه و ارائه می‌شوند و حساب‌برس هم دو بار نسبت به آن‌ها اظهارنظر می‌کند. منطقی است که دو گزارش یکی شوند و حساب‌برس هم یک‌بار اظهارنظر کند (ح-ح-۰۲-۱۶).

کدهای گزینشی در این پژوهش با توجه به سؤالات تحقیق شکل گرفته‌اند تا با تحلیل داده‌ها، پاسخ سؤالات مطرح شده استخراج شوند. در جدول شماره ۳، کدهای محوری منتخب مربوط به هر کد گزینشی برای خلاصه‌سازی و درک بهتر نتایج پژوهش نشان داده شده است.

جدول ۳. خلاصه نتایج پژوهش (منبع: یافته‌های پژوهش)

کدهای محوری منتخب			کد گزینشی
اقتصاد موسسات حسابرسی	محتوای ضعیف گزارش‌های تفسیری مدیریت	بی توجهی به اطلاعات بنیادی شرکت‌ها	عوامل علی
ساختار مالکیت شرکت‌ها	جذابیت بازارهای رقیب برای سرمایه‌گذاری	ریسک‌های سیستماتیک بازار	عوامل زمینه‌ای
استانداردگذاری و اجرا توسط سازمان حسابرسی	حضور کوتاه مدت کارکنان سازمان بورس	تقلید از کشورهای دیگر در استانداردگذاری	عوامل مداخله‌گر
اظهار نظر حسابرس در مقطع صورت‌های مالی میان دوره‌ای	جامع نبودن استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهار نظر نسبت به گزارش تفسیری	مسئولیت حسابرس نسبت به گزارش تفسیری	ابهامات موجود
تصمیم‌گیری ذینفعان بدون برآوردی از آینده	استفاده از گزارش تفسیری در راستای منافع خاص	کاهش کیفیت نظارت بر گزارش‌های تفسیری	پیامدها
اجتناب از قبول مسئولیت توسط حسابرس نسبت به گزارش تفسیری	عدم افشای اطلاعات آینده نگر در گزارش تفسیری	قرارداد و حق الزحمه مجزا	راهبردها
اصلاح رهنمود حسابرسی در مقطع گزارش‌های ۶ ماهه	اظهار نظر درباره اطلاعات آینده نگر بر اساس استاندارد حسابرسی ۳۴۰۰	استفاده از مدل ۳ خط و ۴ خط دفاعی	
ارتقاء سطح کیفیت موسسات حسابرسی	استقلال جامعه حسابداران رسمی	آموزش	زیرساخت‌های لازم
نزدیک کردن نرخ خدمات حسابرسی به نرخ جهانی	ارتقاء جایگاه و اعتبار حرفه	توسعه امکانات فناوری موسسات	
کاهش دست‌کاری‌ها در بازار	بهبود شفافیت مالی	افزایش سرعت تحلیل	دستاوردها
ارائه اطلاعات مطلوب فراتر از صورت‌های مالی	بهبود کارایی بازار	افزایش قابلیت اتکای اطلاعات	

در ادامه به توضیح کدهای گزینشی بر اساس کدهای محوری منتخب می‌پردازیم. عوامل علی: بیشتر تغییرات ارزش سهام شرکت‌ها در بازار مبتنی بر اخبار سیاسی است، بنابراین به اطلاعات بنیادی شرکت‌ها و حسابرسی آن‌ها کمتر توجه می‌شود. از طرفی، گزارش‌های فعالیت ماهانه شرکت‌ها و به صورت کلی تر اخبار و اطلاعات یا افشاهای الف و ب، به مراتب تأثیرگذارتر از گزارش‌های تفسیری مدیریت روی ارزش سهام شرکت‌ها هستند و شرکت‌ها گزارش‌های تفسیری را با کیفیت پایین تهیه می‌کنند. همچنین، وضعیت اقتصادی مؤسسات حسابرسی در سال‌های اخیر، بحران نیروی انسانی در مؤسسات و محدودیت‌های آن‌ها در ارائه خدماتی فراتر از حسابرسی صورت‌های مالی، منجر به عدم توجه کافی به گزارش‌های تفسیری مدیریت و ایجاد ابهامات در این زمینه و پیامدهای ناشی از آن‌ها شده است.

عوامل زمینه‌ای: بازار سرمایه به دلیل ریسک‌های سیستماتیک جذابیت کمی نسبت به بازارهای رقیب دارد. همچنین، نرخ سودهای بدون ریسک که بانک‌ها یا صندوق‌های درآمد ثابت ارائه می‌دهند بسیار بالاست و انگیزه را برای سرمایه‌گذاری در بازار سرمایه از بین می‌برد. به علاوه، بیشتر بازار سرمایه ایران در دست نهادهای دولتی قرار دارد که مبتنی بر برنامه‌ریزی‌های مالی دولت و بودجه تصمیم‌گیری می‌کنند تا اطلاعات مالی منتشر شده شرکت‌ها؛ در نتیجه توجه به اطلاعات مالی و گزارش تفسیری شرکت‌ها کم شده است و در پی این کم‌توجهی، ابهامات و پیامدهایی در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت به وجود آمده و بدون پاسخ باقی مانده است.

عوامل مداخله‌گر: در تدوین استانداردها و رهنمودها صرفاً از کشورهای دیگر تقلید می‌شود و به شرایط خاص ایران توجهی نمی‌شود. همچنین، مدت زمان حضور کارکنان سازمان بورس که در تدوین رهنمودهای مربوط به حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت نقش داشته‌اند کوتاه است و در نتیجه این رهنمودها مورد پایش برای به‌روزرسانی‌های لازم قرار نمی‌گیرد، به علاوه سازمان حسابرسی خودش مسئولیت حسابرسی شرکت‌هایی با ساختار دولتی را بر عهده دارد و به‌عنوان یک سازمان دولتی در

فرآیندهای استاندارد گذاری اظهار نظر می کند، این مسئله باعث می شود در مسائل حرفه ای دیدگاه حسابرسان در مؤسسات خصوصی در نظر گرفته نشود؛ بنابراین ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش های تفسیری مدیریت و پیامدهای ناشی از آنها تشدید می شوند.

ابهامات موجود: اولین ابهام، سطح مسئولیت حسابرس مستقل به لحاظ اخلاقی، حرفه ای و قانونی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت است. دومین ابهام جامع نبودن استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهار نظر نسبت به گزارش تفسیری مدیریت است. در رهنمود حسابرسی گزارش های تفسیری مدیریت به استاندارد حسابرسی ۷۲۰ ارجاع داده شده است، اما استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اطلاعات آینده نگر و تحلیل حساسیت سود که در گزارش تفسیری ارائه می شود، پاسخگویی نیاز حسابرسان نیست؛ و سومین ابهام نحوه اظهار نظر حسابرس در مقطع صورت های مالی میان دوره ای است، چراکه در این مقطع حسابرس بررسی اجمالی انجام می دهد و به دلیل عدم کسب شواهد کافی نمی تواند نسبت به اطلاعات اظهار نظر کند، در حالی که طبق رهنمود حسابرسی گزارش های تفسیری مدیریت باید در مقاطع ۶ ماهه و ۱۲ ماهه نسبت به گزارش تفسیری مدیریت اظهار نظر شود.

پیامدها: بی توجهی به گزارش های تفسیری مدیریت و اعتبار بخشی به آنها و عدم پاسخ به ابهامات موجود منجر به کاهش کیفیت نظارت بر تهیه و افشای گزارش های تفسیری مدیریت و در نتیجه استفاده از گزارش های تفسیری برای افشای اطلاعات در راستای منافع مدیران می شود. بر اساس تئوری نمایندگی بین مدیران و گروه های مختلف ذینفعان در بازار تضاد منافع وجود دارد و بنابراین دستکاری گزارش ها و آسیب به اعتماد سرمایه گذاران بسیار محتمل است. در چنین شرایطی ذینفعان بازار باید بدون داشتن گزارشی قابل اتکا از وضعیت آینده شرکت ها تصمیم گیری کنند و در نتیجه ریسک آنها برای سرمایه گذاری در شرکت ها بالا می رود و به مرور نقدینگی از بازار سرمایه به بازارهای دیگر مثل رمزارزها یا بازار فلزات گران بها یا ارز منتقل می شود.

راهبردها: در خصوص ابهام مربوط به مسئولیت حسابرس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت، دو دیدگاه متفاوت در بین مصاحبه شوندگان وجود دارد که طرفداران هر دیدگاه

راهبردهای متفاوتی ارائه می‌کنند. گروه اول که حسابرس را در رابطه با گزارش تفسیری مدیریت مسئول می‌دانند، انعقاد قرارداد مجزا و پرداخت حق‌الزحمه جداگانه بابت رسیدگی به گزارش‌های تفسیری مدیریت و یا در صورت پذیرفتن قرارداد مجزا توسط صاحبکار، عدم افشای اطلاعات آینده‌نگر در گزارش تفسیری مدیریت را راهبرد مناسب می‌دانند. در مقابل، گروه دوم که برای حسابرس در خصوص گزارش‌های تفسیری مدیریت مسئولیتی قائل نیستند، اجتناب از قبول مسئولیت توسط حسابرس نسبت به گزارش تفسیری و روشن شدن این موضوع در رهنمودها و استانداردهای مربوطه و همچنین استفاده از مدل‌های ۳ خط‌دفاعی و ۴ خط‌دفاعی برای مشخص شدن نقش و مسئولیت حسابرس و دیگر بازیگران بازار را به‌عنوان راهبرد ارائه می‌کنند.

در پاسخ به ابهام جامع نبودن استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهارنظر نسبت به گزارش تفسیری، ارجاع به استاندارد حسابرسی ۳۴۰۰ در رهنمود حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت به‌عنوان راهبرد پیشنهاد شده است؛ و همچنین در خصوص ابهام مربوط به اظهارنظر حسابرس در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای نیز اصلاح رهنمود حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در راستای برداشته شدن واژه «اظهارنظر» در مقطع ۶ ماهه و یا برخورد با گزارش تفسیری مدیریت بر اساس الگوی گزارشگری بررسی اجمالی توسط صاحب‌نظران پیشنهاد شده است.

زیرساخت‌های لازم: آموزش در خصوص گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها به دانشجویان، کارکنان مؤسسات حسابرسی، تحلیلگران مالی، سهامداران و کارشناسان و مدیران شرکت‌ها جهت درک بهتر گزارش‌های تفسیری مدیریت و اعتباربخشی به آن‌ها موردنیاز است و باید توسط سازمان بورس و سازمان حسابرسی در این خصوص برنامه‌ریزی شود. زیرساخت لازم دیگر مستقل شدن جامعه حسابداران رسمی ایران است تا در مجامع استانداردگذاری از مباحث فنی و تخصصی مرتبط با موضوع از دیدگاه حسابداران و حسابرسان دفاع کنند. همچنین لازم است سطح کیفیت مؤسسات حسابرسی و امکانات فناوری آن‌ها توسعه پیدا کند تا حسابرسان بتوانند مباحث تخصصی

ارائه شده در گزارش‌های تفسیری مدیریت را به خوبی درک کرده و به آن‌ها رسیدگی کنند. به علاوه، ارتقای جایگاه و اعتبار حرفه حسابرسی برای توجه بیشتر از طرف ناشران به بحث اعتباربخشی گزارش‌های منتشر شده لازم است، در حال حاضر اعتبار حرفه حسابرسی مثل گذشته نیست و شرکت‌ها به حسابرسی صورت‌های مالی هم کمتر از قبل توجه می‌کنند. دیگر زیرساختی که از طرف مصاحبه‌شوندگان پیشنهاد شده است، نزدیک کردن نرخ خدمات حسابرسی در ایران به نرخ‌های جهانی است. در حال حاضر نرخ خدمات حسابرسی نسبت به کشورهای دیگر بسیار کمتر شده و با توجه به شرایط تورمی کشور هر روز از قدرت خرید دستمزد حساب‌برسان کاسته می‌شود. این موضوع بسیار مهم است و باعث بی‌انگیزگی حساب‌برسان در انجام خدمات حرفه‌ای شده است.

دستاوردها: از دیدگاه صاحب‌نظران، در صورتی که راهبردهای پیشنهاد شده به کار گرفته شوند و زیرساخت‌های لازم ایجاد شوند، قدرت پیش‌بینی شونده‌گی در بازار بیشتر می‌شود، تصمیمات اقتصادی با اطلاعات مربوط تری اتخاذ می‌شود و منابع به صورت کارا تخصیص داده می‌شود. همچنین اطلاعات مالی صحیح‌تر و به موقع تر ارائه می‌شود و در نتیجه شاهد افزایش قابلیت اتکای اطلاعات منتشر شده در گزارش‌های تفسیری مدیریت، افزایش سرعت تحلیل و انتقال روان‌تر داده‌ها به سرمایه‌گذاران، کاهش دستکاری‌ها در بازار، بهبود شفافیت مالی و بهبود کارایی بازار سرمایه خواهیم بود.

در ادامه به سؤالات مطرح شده در این پژوهش مبتنی بر کدهای گزینشی و محوری شناسایی شده پاسخ می‌دهیم:

سؤال ۱: چه ابهاماتی در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت وجود

دارد؟

در کد گزینشی ابهامات موجود، ۳ کد محوری به عنوان ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت شناسایی شدند. مهم‌ترین ابهام، مسئولیت حساب‌برس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت است و در بین مصاحبه‌شوندگان دو دیدگاه متفاوت درباره آن وجود دارد. عده‌ای معتقد هستند که حساب‌برس مستقل بر طبق استاندارد

حسابرسی ۷۲۰، هیچ‌گونه مسئولیتی در خصوص اطمینان بخشی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت ندارد و صرفاً باید این گزارش را در راستای رسیدگی به صورت‌های مالی بخواند و اگر مغایرتی بین گزارش تفسیری مدیریت و صورت‌های مالی وجود داشت، آن را گزارش کند. طرفداران این دیدگاه، حساب‌برسان با رویکرد محافظه کارانه هستند. در مقابل عده‌ای معتقد هستند که حساب‌برس مستقل در خصوص اطلاعات افشاشده در گزارش تفسیری مدیریت مسئولیت دارد. این گروه این‌طور استدلال می‌کنند که طبق بندت-۳۲ استاندارد حسابرسی ۷۲۰، چنانچه حساب‌برس مستقل نسبت به اطلاعات گزارش تفسیری مدیریت قانع نشود، باید از کار کناره‌گیری کند، بنابراین طبق استاندارد حسابرسی هم حساب‌برس در قبال گزارش تفسیری مدیریت مسئولیت دارد. همچنین اگر در استاندارد حسابرسی هم مسئولیتی برای حساب‌برس در نظر گرفته نشده باشد، با توجه به اینکه گزارش حساب‌برس مستقل مورد برداشت عموم فعالان بازار سرمایه قرار می‌گیرد و در گزارش حساب‌برس مستقل هم‌بندی در خصوص گزارش تفسیری مدیریت آورده می‌شود، حساب‌برس نسبت به اطلاعات مندرج در گزارش تفسیری مسئولیت اخلاقی و حرفه‌ای دارد. تحلیلگران مالی، نهاد ناظر، ناشران و برخی از حساب‌برسان مؤسسات خصوصی با این دیدگاه موافق هستند.

ابهام مهم دیگر جامع نبودن استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهارنظر نسبت به گزارش تفسیری مدیریت است. در رهنمود حساب‌برسی گزارش‌های تفسیری مدیریت که سازمان بورس آن را منتشر کرده است، به استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهارنظر نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت ارجاع داده شده است، درحالی‌که از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان با توجه به اینکه در گزارش تفسیری مدیریت اطلاعات آینده‌نگر و تحلیل حساسیت سود و همچنین اطلاعات تخصصی افشا می‌شود، این استاندارد حساب‌برسی پاسخگوی نیاز حساب‌برسان برای اظهارنظر نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت نیست و نمی‌تواند ملاک عمل قرار گیرد.

مورد دیگری که به‌عنوان ابهام شناسایی شده است، اظهارنظر حساب‌برس نسبت به

گزارش تفسیری مدیریت در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای است. طبق رهنمود حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت که سازمان بورس منتشر کرده است، حسابرسی مستقل باید در مقطع ۶ ماهه و ۱۲ ماهه نسبت به گزارش تفسیری مدیریت اظهار نظر کند، در حالی که از دیدگاه صاحب‌نظران حسابرسی مستقل در مقطع ۶ ماهه بررسی اجمالی انجام می‌دهد و شواهد کافی برای اظهار نظر را کسب نمی‌کند، همچنین استاندارد حسابرسی ۷۲۰ که در رهنمود به آن ارجاع داده شده است، برای رسیدگی به سایر اطلاعات در مقطع صورت‌های مالی پایان دوره است و در میان دوره که حسابرسی بررسی اجمالی انجام می‌دهد نمی‌تواند ملاک قرار گیرد. در نتیجه با توجه به دیدگاه تخصصی صاحب‌نظران، حسابرسی مستقل نمی‌تواند مبتنی بر رهنمود سازمان بورس در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای نسبت به گزارش تفسیری مدیریت اظهار نظر کند.

سؤال ۲: پیامدهای ابهامات موجود در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری

مدیریت چیست؟

با توجه به عوامل اثرگذاری که منجر به کم‌توجهی به گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها شده‌اند و همچنین ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، وضعیت اعتباربخشی نسبت به این گزارش‌ها مشخص نشده است و بر اساس یافته‌های پژوهش در قسمت کد گزینشی پیامدها، این شرایط منجر به ایجاد ۳ پیامد اصلی شده است. اول، کیفیت نظارت بر گزارش‌های تفسیری مدیریت بسیار پایین است، به طوری که عملاً دست مدیران شرکت‌ها باز است تا هر اطلاعاتی که می‌خواهند را درباره وضعیت آینده شرکت به بازار منعکس کنند. دوم، در این شرایط ضعف نظارتی مدیران شرکت‌ها از گزارش‌های تفسیری مدیریت برای افشای اطلاعات در راستای منافع خودشان استفاده می‌کنند و روی قیمت‌ها و وضعیت بازار اثر می‌گذارند. سوم، سرمایه‌گذاران و ذینفعان مجبورند بدون داشتن اطلاعاتی قابل اتکا از وضعیت آینده شرکت، تصمیم‌گیری کنند. در این شرایط خطای تصمیم‌گیری‌ها بالا می‌رود و به مرور اعتماد سرمایه‌گذاران نسبت به بازار سرمایه از بین می‌رود و سرمایه‌ها جذب بازارهای رقیب و غیرمولد مثل بازار

ارائه راهبردهایی برای رفع ابهامات موجود در حسابرسی گزارش‌های ...؛ حاذق و همکاران | ۱۶۳

رمزارزها، صندوق‌های درآمد ثابت و یا فلزات گران‌بها می‌شوند.

سؤال ۳: چه راهبردهایی برای برطرف کردن ابهامات موجود در رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت وجود دارد؟

بر اساس یافته‌های پژوهش در کد‌گزینشی راهبردها، ۶ راهبرد اصلی شناسایی و پیشنهاد شده است. این راهبردها بسته به دیدگاه مصاحبه‌شوندگان در خصوص مسئولیت حسابرس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت، دو دسته می‌شوند. گروهی که معتقد هستند حسابرس مستقل در خصوص اطلاعات مندرج در گزارش تفسیری مدیریت مسئولیت دارد، انعقاد قرارداد مجزا و پرداخت حق‌الزحمه جداگانه و یا در صورت عدم پذیرش قرارداد از طرف صاحبکار، عدم افشای اطلاعات آینده‌نگر در گزارش تفسیری مدیریت را به‌عنوان راهبرد پیشنهاد می‌کنند. در مقابل، گروهی که معتقد هستند حسابرس نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت مسئولیتی ندارد، اجتناب از قبول مسئولیت توسط حسابرس نسبت به گزارش تفسیری مدیریت و شفاف کردن این مسئله در مجامع حرفه‌ای و استانداردها و رهنمودهای مربوطه برای جلوگیری از هرگونه سوء برداشت عموم و استفاده از مدل‌های ۳ خط دفاعی و ۴ خط دفاعی که برای تعیین مسئولیت‌های بازیگران مختلف نسبت به اطلاعات مالی تدوین شده‌اند را به‌عنوان راهبرد ارائه می‌کنند.

همچنین، ارجاع دادن به استاندارد حسابرسی ۳۴۰۰ برای اظهارنظر حسابرس مستقل نسبت به اطلاعات آینده‌نگر گزارش‌های تفسیری مدیریت و اصلاح رهنمود حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در مقطع گزارش‌های ۶ ماهه و در نظر گرفتن بررسی اجمالی در این مقاطع زمانی به‌عنوان راهبرد در پاسخ به ابهامات مربوط به ارجاع‌دهی به استاندارد حسابرسی ۷۲۰ و اظهارنظر حسابرس در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای، پیشنهاد شده است.

سؤال ۴: ایجاد چه زیرساخت‌هایی برای بهتر شدن فرآیند حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت توسط حسابرسان مستقل لازم است؟

مبتنی بر یافته‌های پژوهش، علاوه بر راهبردها، لازم است در محیط اقتصادی کشور

زیرساخت‌هایی نیز در میان‌مدت و بلندمدت ایجاد شوند تا به نتایج بهتری در خصوص افشای گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها دست یابیم. در کد‌گزینشی زیرساخت‌های لازم، ۶ مورد شناسایی شده است. مهم‌ترین زیرساخت لازم آموزش است، لازم است در خصوص اهمیت گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها و همچنین فرآیندهای تخصصی مربوط به تهیه و رسیدگی به آن‌ها آموزش‌هایی به کلیه فعالان بازار داده شود. سازمان بورس و سازمان حسابرسی باید با صرف بودجه و زمان نسبت به آموزش پرسنل شرکت‌ها، حساب‌برسان، تحلیل‌گرها، کارکنان نهادهای نظارتی و دانشجویان اقدام کنند.

مورد دیگر، مستقل شدن جامعه حسابداران رسمی برای دفاع از حقوق حرفه و جلوگیری از تصویب استانداردها و رهنمودهای مبهم و غیرشفاف است. در کشورهای دیگر، مجامع حرفه‌ای تشکیلات مستقلی دارند اما در ایران، جامعه حسابداران رسمی استقلال کافی را ندارد. ارتقاء سطح کیفیت مؤسسات حسابرسی و توسعه امکانات فناوری مؤسسات نیز دو زیرساخت لازم دیگر هستند که در یافته‌های پژوهش شناسایی شده‌اند. از آنجایی که اطلاعات پیچیده، تخصصی و گسترده‌ای در گزارش‌های تفسیری مدیریت ارائه می‌شود، برای رسیدگی به آن‌ها توسط حساب‌برسان مستقل لازم است که سطح کیفیت مؤسسات و نیم‌های رسیدگی آن‌ها به لحاظ تسلط به مباحث تخصصی جدید و روز شرکت‌ها در سطح هر صنعت ارتقاء داده شود و همچنین برای بررسی اطلاعات پایگاه‌های داده شرکت‌ها که حجم آن‌ها بسیار بزرگ شده است، لازم است امکانات فناوری اطلاعات در مؤسسات حسابرسی توسعه پیدا کند و نیروهایی با تخصص فناوری اطلاعات در مؤسسات حسابرسی جذب شوند.

به علاوه به ارتقای جایگاه و اعتبار حرفه حسابرسی نیز به عنوان یکی از زیرساخت‌های لازم اشاره شده است. در سال‌های اخیر به علت شرایط اقتصادی سخت که در کشور ایجاد شده است، سرمایه‌ها به سمت سفته‌بازی هدایت شده‌اند و در نتیجه به اطلاعات مالی تخصصی شرکت‌ها و اظهار نظر حساب‌برس کمتر توجه می‌شود و اعتبار و جایگاه حرفه

حسابرسی پایین آمده است. در این شرایط استقلال حسابرسان نیز زیر سؤال رفته است. لازم است برای رسیدن به وضعیتی مطلوب در ارائه گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها، جایگاه و اعتبار حرفه حسابرسی از طریق به رسمیت شناختن حقوق حسابرسان از طرف نهادهای نظارتی و به رسمیت شناختن استقلال جامعه حسابداران رسمی، تقویت شود. زیرساخت لازم دیگر، نزدیک کردن نرخ خدمات حسابرسی به نرخ‌های جهانی است. در حال حاضر حسابرسان ما در سطح مناسبی از تخصص و دانش حرفه‌ای قرار دارند اما با توجه به شرایط تورمی اقتصاد ایران در دهه‌ی گذشته، قدرت خرید در آمد حسابرسان به شدت کاهش پیدا کرده و از نرخ خدمات در دیگر کشورها عقب مانده است. این شرایط هم باعث کم‌رنگ شدن استقلال حرفه‌ای حسابرسان شده است و لازم است برای ترمیم نرخ خدمات زیرساخت‌هایی ایجاد شود. این امر از طریق مستقل شدن جامعه حسابداران رسمی ایران و اداره آن توسط اعضای حرفه میسر خواهد بود. در صورت استقلال جامعه، نرخ خدمات حسابرسان بر اساس سطح مسئولیت، وظایف و ریسک‌هایی که متحمل می‌شوند، تعیین خواهد شد.

از آنجایی که در بحث مربوط به مسئولیت حسابرس مستقل نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت و راهبردهای متناظر با آن شاهد دو دیدگاه متفاوت بین مصاحبه‌شوندگان هستیم، در این قسمت به بررسی دقیق‌تر دیدگاه‌ها و استدلال‌های صاحب‌نظران هر گروه مبتنی بر کدهای شناسایی شده می‌پردازیم. گروهی از مصاحبه‌شوندگان بر این عقیده هستند که حسابرس مسئولیتی نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت و تحریف‌های بااهمیت احتمالی موجود در آن‌ها ندارد و صرفاً باید در راستای مسئولیت اصلی خود بابت حسابرسی صورت‌های مالی، گزارش تفسیری مدیریت را بخواند و اطلاعات آن را با صورت‌های مالی تطبیق دهد. این گروه این‌طور استدلال می‌کنند که در شرایط فعلی راهبرد مناسب برای حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، اجتناب حسابرس مستقل از قبول هرگونه مسئولیتی نسبت به این گزارش است و رهنمودها و استانداردهای مرتبط با این موضوع باید در جهت اصلاح شوند که به صورت شفاف مشخص کنند که حسابرس

مستقل مسئولیتی در قبال اطمینان بخشی نسبت به اطلاعات موجود در گزارش های تفسیری مدیریت ندارد و همچنین حسابرسان مستقل نیز نباید بابت بحث رسیدگی به گزارش های تفسیری مدیریت قراردادهای جداگانه ای منعقد کنند و یا حق الزحمه مجزایی دریافت نمایند؛ چراکه در این صورت در قبال اطلاعات درج شده در گزارش های تفسیری مدیریت مسئول خواهند بود و پاسخگو قرار داده می شوند. در مقابل گروه دیگری از مصاحبه شوندگان معتقد هستند که با توجه به رهنمود صادر شده از طرف سازمان بورس برای حسابرسی گزارش های تفسیری مدیریت و بندی که بر اساس رهنمود، از بابت گزارش تفسیری مدیریت در گزارش حسابرس آورده می شود، حسابرس مستقل نسبت به گزارش تفسیری مدیریت مسئولیت دارد؛ چراکه گزارش حسابرس مورد برداشت عموم قرار می گیرد و همان بند درج شده در گزارش حسابرس باعث می شود که عموم استفاده کنندگان این طور برداشت کنند که گزارش حسابرس نسبت به صورت های مالی به گزارش تفسیری مدیریت نیز تسری می یابد و نسبت به این گزارش نیز اطمینان بخشی شده است، در حالی که طبق رویه موجود این طور نیست و حسابرس صرفاً بندی را از بابت الزامی که سازمان بورس ایجاد کرده است در گزارش خود می آورد مبنی بر اینکه گزارش تفسیری مدیریت را مطالعه کرده است و هیچ نوع اطمینانی نسبت به آن ارائه نمی دهد. همچنین در صورت وجود انحرافات با اهمیت در گزارش های تفسیری مدیریت که منجر به گمراه شدن استفاده کنندگان اطلاعات شود احتمال دارد برای حسابرس مسئولیت های قانونی ایجاد شود؛ ضمن اینکه مسئولیت اخلاقی حسابرس نیز ایجاب می کند که با اطمینان بخشی به اطلاعات مالی مانع از تصمیم گیری های نادرست توسط ذینفعان شود، بنابراین حسابرس مستقل در قبال گزارش تفسیری مدیریت دارای مسئولیت حرفه ای، قانونی و اخلاقی است؛ در نتیجه راهبرد مناسب برای این موضوع این است که، با توجه مسئولیت های ذکر شده، حسابرس مستقل به بحث گزارش های تفسیری مدیریت نیز ورود کرده و ضمن بررسی اطلاعات مندرج در این گزارش ها، نسبت به آن ها اطمینان بخشی کند. نظر این گروه بر این است که با توجه به مسئولیت هایی که در خصوص گزارش های

تفسیری مدیریت برای حسابرس وجود دارد ریسک حسابرس بالا می‌رود و در نتیجه ضروری است که بابت حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت با حسابرسان قراردادهای مجزایی منعقد شده و حق الزحمه جداگانه‌ای نیز بابت رسیدگی به این گزارش‌ها پرداخت شود چراکه در گذشته نیز، قبل از الزامی شدن ارائه گزارش‌های تفسیری مدیریت در سال ۱۳۹۶، اطلاعات آینده‌نگر شرکت‌ها در گزارش‌های پیش‌بینی سود ارائه می‌شد و حسابرس مستقل هم برای اظهار نظر نسبت به آن‌ها قرارداد جدایی منعقد می‌کرد و حق الزحمه مجزایی نیز دریافت می‌نمود. از نظر این گروه راهبرد دیگر نیز این است که اگر شرکت‌ها و نهاد ناظر مایل به پذیرش قرارداد و حق الزحمه مجزا بابت حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت نیستند، رهنمودها و استانداردهای مربوطه در جهت اصلاح شوند که اطلاعات آینده‌نگر و هر گونه اطلاعات دیگری که فراتر از صورت‌های مالی هستند و حسابرس مستقل با شواهد کسب شده در حسابرسی صورت‌های مالی قادر به بررسی آن‌ها نیست از گزارش تفسیری مدیریت حذف شوند، از جمله اطلاعات آینده‌نگر و اطلاعات مربوط به تحلیل حساسیت سود.

بعد از بازبینی و تحلیل چندباره یافته‌ها توسط محقق و درک ارتباط بین کدهای گزینشی و محوری، جهت ساده‌سازی و ارائه بهتر یافته‌های پژوهش شکل شماره ۱ ترسیم گردید.

هر قسمت اصلی در شکل نشان‌دهنده یک کد گزینشی است و کدهای محوری منتخب مربوط به هر کد گزینشی هم در داخل همان قسمت آورده شده است. همان‌طور که در شکل ۱ نشان داده شده است، یافته‌های این پژوهش از عوامل اثرگذار آغاز شده است. عوامل علی و عوامل زمینه‌ای منجر به کم‌توجهی به گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها شده‌اند که در نتیجه این کم‌توجهی، استانداردها، رهنمودها و دستورالعمل‌هایی به تصویب رسیده‌اند که با ابهاماتی همراه هستند، همچنین این عوامل در شکل‌گیری پیامدهایی که ناشی از عدم توجه به گزارش‌های تفسیری مدیریت و حسابرسی آن‌ها وجود دارند نیز نقش داشته‌اند. عوامل مداخله‌گر نیز در شدت اثرگذاری عوامل علی

و عوامل زمینه‌ای بر شکل‌گیری ابهامات موجود و پیامدها تأثیرگذار هستند. از طرفی وجود ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت هم منجر به ایجاد پیامدها و تشدید آن‌ها شده است. برای رفع ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت و پیامدهای ناشی از آن‌ها در این پژوهش به راه‌حل‌های کاربردی پرداخته شده و با توجه به نظرات مصاحبه‌شوندگان، راه‌حل مناسب به کارگیری راهبردهای توضیح داده شده و همچنین ایجاد زیرساخت‌های لازم است. از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، به کارگیری راهبردها و ایجاد زیرساخت‌ها منجر به تحقق دستاوردها خواهد شد.

با رویکرد جزئی‌تر، تغییرات در شرایط اقتصادی ایران طی سال‌های اخیر، منجر به بالا رفتن ریسک‌های سیستماتیک برای بازار سرمایه و جذاب‌تر شدن بازارهای رقیب برای سرمایه‌گذاران شده است. در چنین شرایطی توجه به تحلیل‌های بنیادی شرکت‌ها و گزارش‌های تفسیری مدیریت و سطح اعتبار آن‌ها بسیار کم‌رنگ شده است و نهادهای نظارتی هم به تقلید از کشورهای دیگر و بدون توجه به شرایط خاصی که امروز در اقتصاد ایران با آن مواجه هستیم، استانداردها و رویه‌هایی را تعیین می‌کنند که پاسخگوی نیاز فعالان بازار سرمایه نیست و در عمل رویه‌های مشخص شده صرفاً به‌عنوان تکلیف اجرا می‌شوند نه از روی انگیزه برای جذب سرمایه در شرکت‌ها. این عوامل منجر به ایجاد ابهاماتی اساسی در بحث حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت شده‌اند، به‌طوری که در حال حاضر مسئولیت حسابرس مستقل نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت و همچنین نحوه برخورد حسابرس با این گزارش‌ها مبهم باقی مانده است. در چنین شرایطی، امکان استفاده از گزارش‌های تفسیری مدیریت در راستای منافع گروه‌های خاص فراهم شده است و ذینفعان بدون داشتن اطلاعاتی قابل اتکا از وضعیت آینده شرکت مجبور به تصمیم‌گیری هستند. از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان برای عبور از وضعیت فعلی، لازم است زیرساخت‌هایی برای آموزش در خصوص گزارش‌های تفسیری مدیریت، مستقل شدن جامعه حسابداران رسمی، ارتقاء جایگاه حرفه حسابرسی و کیفیت و امکانات مؤسسات

حسابرسی، ایجاد شود. به‌علاوه از دیدگاه تخصصی حسابرسی، رهنمود حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت نیاز به اصلاحاتی دارد تا بتواند ملاک قرار داده شود. مهم‌تر آنکه ضروری است مسئولیت حسابرس مستقل نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت مشخص شود تا نسبت به آن راهبرد مناسبی در پیش گرفته شود. اگر رویکرد نظارتی است، بهتر است حسابرس نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت مسئولیت داشته باشد و بابت این مسئولیت حق الزحمه مناسبی هم دریافت کند و اگر رویکرد غیرنظارتی است، بهتر است حسابرس از قبول مسئولیت نسبت به گزارش تفسیری مدیریت اجتناب کند و این موضوع به‌صورت شفاف در رهنمودها و استانداردهای مرتبط اعلام شود تا اعتبار گزارش‌های تفسیری مدیریت از طریق بررسی آن‌ها در دوره‌های بعد توسط خود استفاده‌کنندگان اطلاعات مشخص شود و از این طریق به برآوردی از ریسک اطلاعات مندرج در این گزارش‌ها برسند. انتظار می‌رود در صورت ایجاد زیرساخت‌ها و به‌کارگیری راهبردها، اطلاعات مناسبی به ذینفعان منعکس شود که بتوانند مبنای تصمیم‌گیری قرار داده شوند و از این طریق اعتماد به بازار سرمایه بازگشته و سرمایه‌ها برای رونق تولید و بهبود بهره‌وری در شرایط اقتصادی فعلی به شرکت‌های مولد هدایت شوند. هدایت نقدینگی به سمت تولید در وضعیت کنونی بسیار برای اقتصاد کشور مهم است و ارائه مطلوب گزارش‌های تفسیری مدیریت یکی از ابزارها برای انجام این کار است.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش ضمن بررسی رویه فعلی حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در ایران، ابهامات موجود در رویه فعلی به همراه عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر که منجر به ایجاد این ابهامات شده‌اند و پیامدهای ناشی از ابهامات، شناسایی شده و سپس با توجه به نظرات مصاحبه‌شوندگان، راهبردها و زیرساخت‌های موردنیاز برای کمک به رفع ابهامات موجود و بهبود شرایط فعلی ارائه شده است.

با توجه به نتایج به‌دست آمده که در بخش یافته‌ها تبیین گردید، مهم‌ترین ابهام موجود در بحث حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، مسئولیت حسابرس مستقل نسبت به این گزارش‌ها است؛ که در این رابطه دو دیدگاه متفاوت میان مصاحبه‌شوندگان وجود دارد، گروهی طبق بند ۲ استاندارد حسابرسی ۷۲۰ که بیان می‌کند مسئولیت حسابرس کسب شواهدی فراتر از آنچه در حسابرسی صورت‌های مالی ضرورت دارد نیست؛ معتقد به این هستند که حسابرس مسئولیتی نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت ندارد و راه‌حل موضوع را اجتناب حسابرسان از قبول مسئولیت نسبت به این گزارش‌ها و شفاف شدن این مسئله در رهنمودها، دستورالعمل‌ها و استانداردهای مربوطه می‌دانند؛ در مقابل گروه دیگری بر این عقیده هستند که حسابرس نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت مسئولیت دارد و باید بابت رسیدگی به این گزارش‌ها قرارداد جداگانه‌ای منعقدشده و حق الزحمه مجزایی نیز پرداخت شود. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه گزارش حسابرس مستقل، مورد توجه ذینفعان بازار و استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی قرار می‌گیرد، حسابرس با توجه به بندی که در قسمت «سایر اطلاعات»، در گزارش خود می‌آورد، در قبال گزارش‌های تفسیری مدیریت، مسئولیت دارد. از طرفی، طبق بندت-۳۲ در استاندارد حسابرسی ۷۲۰، برای حسابرس مستقل در رابطه با سایر اطلاعات مسئولیت تعریف شده است؛ تا حدی که اگر حسابرس نمی‌تواند چنین نتیجه‌گیری کند که مغایرتی با اهمیت در سایر اطلاعات وجود ندارد یا تحریفی با اهمیت در سایر اطلاعات مشاهده نمی‌شود، کناره‌گیری از کار حسابرسی هم در مواردی که طبق قوانین یا مقررات امکان‌پذیر باشد، توصیه شده است.

همچنین مسئولیت‌های اخلاقی و حرفه‌ای حسابرس ایجاب می‌کند که نسبت به انحرافات موجود در گزارش‌های مالی از جمله گزارش‌های تفسیری مدیریت که ممکن است استفاده‌کنندگان اطلاعات را گمراه کنند، بی‌تفاوت نباشد و رسالت اعتباربخشی خود نسبت به اطلاعات این گزارش‌ها را انجام دهد. به علاوه، در گزارش‌های تفسیری مدیریت اطلاعات وسیع و مهمی از وضعیت فعلی و آینده شرکت‌ها ارائه می‌شود که نسبت به اطلاعات گذشته‌نگر صورت‌های مالی برای استفاده‌کنندگان اطلاعات جذاب‌تر هستند و در صورت عدم پذیرش مسئولیت توسط حسابرس مستقل نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت، امکان ایجاد تحریف‌های بااهمیت در این گزارش‌ها بالا می‌رود و در نتیجه، به شفافیت مالی و کارایی بازاریار لطمه وارد می‌شود. بنابراین اگر با توجه به این استدلال‌ها مسئولیت حسابرس مستقل را نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت که به‌عنوان یکی از گزارش‌های مهم به بازار منعکس می‌شود بپذیریم، ریسک حسابرس در راستای انجام وظایف خود مبنی بر اعتباربخشی به اطلاعات مالی بالا می‌رود و در نتیجه منطقی است که انعقاد قراردادهای جداگانه و پرداخت حق‌الزحمه مجزا به حسابرسان مستقل بابت رسیدگی به گزارش‌های تفسیری مدیریت در دستور کار قرار گیرد.

ابهام مهم دیگر، جامع نبودن استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای اظهارنظر نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت است. در رهنمود نحوه اظهارنظر حسابرس مستقل نسبت به گزارش تفسیری مدیریت، که از طرف سازمان بورس منتشر شده است، استاندارد حسابرسی ۷۲۰ به‌عنوان مبنای اظهارنظر حسابرس برای رسیدگی به گزارش تفسیری مدیریت معرفی شده است؛ اما با توجه به ماهیت اطلاعاتی که در گزارش تفسیری مدیریت ارائه می‌شود، مخصوصاً اطلاعات آینده‌نگر و اطلاعات مربوط به تحلیل حساسیت سود، استاندارد حسابرسی ۷۲۰، به‌تنهایی نمی‌تواند پاسخگوی نیاز حسابرسان باشد و از نظر مصاحبه‌شوندگان، راهبرد مناسب این است که در رهنمود سازمان بورس، برای رسیدگی به اطلاعات آینده‌نگر و موارد مربوط به تحلیل حساسیت سود به استاندارد حسابرسی ۳۴۰۰ نیز ارجاع داده شود.

ابهام مهم دیگری که از نظر مصاحبه‌شوندگان مطرح شده است، اظهار نظر حسابرس در مقطع صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای نسبت به گزارش تفسیری مدیریت است. استاندارد حسابرسی ۷۲۰ برای حسابرسی صورت‌های مالی در پایان دوره مالی است اما طبق رهنمود سازمان بورس، در مقطع ۶ ماهه هم حسابرس باید در مورد گزارش تفسیری مدیریت اظهار نظر کند، در حالی که در مقطع ۶ ماهه حسابرس بررسی اجمالی انجام می‌دهد. بنابراین راهبرد مناسب از نظر مصاحبه‌شوندگان این است که در رهنمود سازمان بورس الزام به اظهار نظر نسبت به گزارش تفسیری مدیریت در مقطع ۶ ماهه برداشته شود یا اینکه در مقطع ۶ ماهه نیز حسابرس بر اساس الگوی گزارشگری بررسی اجمالی نسبت به گزارش تفسیری مدیریت اظهار نظر کند.

بررسی ادبیات و پیشینه مرتبط با موضوع نشان می‌دهد که پژوهش‌های انجام شده در این زمینه بسیار اندک بوده و تاکنون هیچ پژوهشی به بررسی ابهامات موجود در رویه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت و راهبردهای مناسب برای پاسخ به آن‌ها در ایران نپرداخته است. پرداختن به این موضوع برای اولین بار در ایران، پاسخ به سؤالات و ابهامات ذینفعان بازار در خصوص حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت، جامع و متنوع بودن مصاحبه‌شوندگان از گروه‌های مختلف صاحب نظر مرتبط با موضوع و همچنین متناسب بودن نتایج با شرایط محیطی ایران، از ویژگی‌های منحصر به فرد این پژوهش هستند. علاوه بر این، یافته‌های این پژوهش باعث توسعه دانش و گسترش ادبیات نظری در حوزه حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌گردد.

لازم به ذکر است، با وجود تلاش برای جامع بودن، استفاده از نظریه داده‌بنیان گرچه امکان کشف نظریه‌های نوین را فراهم می‌کند، اما ماهیت کیفی آن، محدودیت‌هایی در تعمیم‌پذیری نتایج ایجاد می‌نماید. پژوهش‌های آینده می‌توانند با روش‌های کیفی و از طریق بررسی نظرات صاحب‌نظران و افراد حرفه‌ای، به بررسی چالش‌های موجود در نحوه تهیه گزارش‌های تفسیری مدیریت توسط شرکت‌ها و همچنین چالش‌های حسابرسان مستقل برای رسیدگی به این گزارش‌ها بپردازند.

نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند توسط سازمان بورس و اوراق بهادار تهران و سازمان حسابرسی برای بازنگری در رهنمود اظهارنظر حسابرس نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت به کار گرفته شود، همچنین جامعه حسابداران رسمی ایران و مؤسسات حسابرسی برای ایجاد وحدت رویه در رویکرد مؤسسات نسبت به بررسی گزارش‌های تفسیری مدیریت می‌توانند از نتایج این پژوهش استفاده کنند. به علاوه، تحلیلگران مالی نیز برای آگاهی از اینکه گزارش‌های حسابرس مستقل تا چه سطحی نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت اعتباربخشی می‌کنند، می‌توانند خروجی این تحقیق را مدنظر قرار دهند. ناشران هم می‌توانند از نتایج این پژوهش برای درک بهتر مسئولیت حسابرس مستقل نسبت به گزارش‌های تفسیری مدیریت و تعامل بهتر با حسابرس مستقل در خصوص این گزارش‌ها بهره‌مند شوند.

سپاسگزاری

از صاحب‌نظرانی که با ارائه نظرات تخصصی خود در این پژوهش همکاری نمودند صمیمانه سپاسگزاریم.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی ندارند.

ORCID

Mohammad Ali Hazegh

<https://orcid.org/0009-0003-8206-930X>

Rouhollah Bayat

<https://orcid.org/0000-0001-7621-8290>

Abbas Ali Daryaei

<https://orcid.org/0000-0002-7290-5701>

Mohammad Hossein Ghaemi

<https://orcid.org/0009-0001-1551-6531>

منابع

- اسدی، مرتضی و منتظری، آرشنا. (۱۴۰۳). مدل سه خط در رهبری و مدیریت ریسک. مجله حسابرسی، ۳۲ (۱۲۶)، ۲-۹. <https://www.hesabras.com>
- بولو، قاسم، طاهری، ماندانا و پرورپور، رامین. (۱۴۰۲). نقش ریسک دعاوی حقوقی، عدم تقارن اطلاعاتی و نااطمینانی اقتصادی در تبیین حق الزحمه حسابرسان. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۲۰ (۸۰)، ۱-۳۳. <https://doi.org/10.22054/qjma.2023.74951.2479>
- جامعه حسابداران رسمی ایران. (۱۳۹۶). میزگرد حسابرسان و گزارشگری تفسیری مدیریت. حسابدار رسمی، ۴۰، ۲۸-۶. <https://www.magiran.com/paper/1831084>
- حساس یگانه، یحیی و امیدی، الهام. (۱۳۹۳). رابطه کیفیت اطلاعات حسابداری، تأخیر واکنش قیمت و بازدهی آتی سهام. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۱ (۴۲)، ۳۱-۵۸. [20.1001.1.28210166.1392.11.42.2.0](https://doi.org/10.22054/qjma.2021.53171.2163)
- سازمان بورس و اوراق بهادار. (۱۳۸۶). الزامات افشا برای شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس. تهران: سازمان بورس و اوراق بهادار. <https://qavanin.ir>
- سازمان بورس و اوراق بهادار. (۱۳۹۶). راهنمای اظهارنظر حسابرسان در گزارش تفسیری مدیریت بر اساس استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۷۲۰. تهران: سازمان بورس و اوراق بهادار. <https://www.hesabras.com>
- عرب، روح‌اله، غلامرضا پور، محمد، کاظمی، سید پوریا و امیرنیا، نرجس. (۱۴۰۰). تأثیر تخصص مالی کمیته حسابرسی بر لحن غیرعادی گزارش‌های تفسیری مدیریت: شواهدی از گزارشگری مالی روایی. فصلنامه پژوهش‌های حسابرسی حرفه‌ای، ۱ (۱)، ۷۱-۵۶. doi:10.22034/arj.2021.243331
- فراستخواه، مقصود. (۱۳۹۸). روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر «نظریه‌ی برپایه» (نظریه داده‌بنیان GTM). چاپ ششم. تهران: نشر آگه. <https://farasatkah.com>
- گل محمدی، مجتبی. زارع، ابوالفضل (۱۴۰۰). قابلیت مقایسه اطلاعات حسابداری و تلاش حسابرسی. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۸ (۷۰)، ۱۳۸-۱۱۳. <https://doi.org/10.22054/qjma.2021.53171.2163>
- مسعودیان، سید محمدرضا، احدی سرکانی، سید یوسف، محمودی، محمد و قویدل دوست‌کویی، صالح. (۱۴۰۲). افشای اطلاعات آینده‌نگر بر واکنش قیمت سهام با استفاده از روش سوارا:

با تأکید بر گزارش‌های تفسیری مدیریت. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۱۲،

<https://www.jmaak.ir/article.۱۴۸-۱۳۵>، (۴۵)

محمودی، محمد و مسعودیان، سید محمدرضا. (۱۳۹۸). تهیه و افشای گزارش تفسیری مدیریت.

تهران: انتشارات بورس اوراق بهادار. <https://ketabrah.com>

References

- American Institute of Certified Public Accountants [AICPA]. (2010). *Audit Guide: Auditing MD&A, AICPA*.
- Arndorfer, I., & Minto, A. (2015). The four lines of defence model for financial institutions. *FSI Occasional Paper No 11*, Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/fsi/fsipapers11.pdf>
- Bozanic, Z., Roulstone, D., & Van Buskirk, A. (2018). Management earnings forecasts and other forward-looking statements. *Journal of Accounting and Economics*, 65, 1-20. DOI: 10.1016/j.jacceco.2017.11.002.
- Carcary, M. (2009). The research audit trial-enhancing trustworthiness in qualitative inquiry. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 7(1), 11-24. <https://academic-publishing.org>
- Carmichael, D. R., Whittington, R., & Graham, L. (2007). *Accountants' handbook*. Hoboken, NJ: John Wiley. <https://dl.icdst.org>
- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage, 13-14, 23-25. <https://afshinsafae.ir>
- Chinese Institute of Certified Public Accountants [CICPA]. (2019). *china standards on auditing and application guidelines* (CSA, 2019 Edition), CICPA.
- Cianci, A. M., & Kaplan, S. E. (2010). The effect of CEO reputation and explanations for poor performance on Investors' Judgments about the Company's Future Performance and Management. *Accounting, Organizations and Society*, 35(4), 478-495. DOI: 10.1016/j.aos.2009.10.005.
- Cohen, J. R., Gaynor, L. M., Holder-Webb, L. L., & Montague, N. (2008). Management's discussion and analysis: Implications for audit practice and research. *Current Issues in Auditing*, 2(2), 26-35. DOI:10.2308/cia.2008.2.2.A26
- Corbin, J., & Strauss, A. L. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage, 187-200. <https://tms.iau.ir>
- CPA Canada. (2015). *Guidance on auditing MD&A*, Chartered Professional Accountants of Canada.

- De Franco, G., Fogel-Yaari, H., & Li, H. (2020). MD&A textual similarity and auditors. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 39(3), 105-131. DOI: 10.2308/ajpt-18-016.
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality?. *The British Accounting Review*, 36(4), 345-368. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2004.09.003>
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago, IL: Aldine. 1-10, 23-45. <https://doi.org/10.4324/9780203793206>
- Hope, O. K., & Langli, J. C. (2010). Auditor independence in private firm and Low Litigation Risk Setting. *The Accounting Review*, 85, 573-605. <https://doi.org/10.2308/accr.2010.85.2.573>
- Hyeon, J., Ahn, T., Choi, Y., & Hyun, J. (2014). Determinants of nonfinancial info disclosure in MD&A. *Korean Accounting Review*, 39, 179-219. <https://kiss.kstudy.com>
- International Auditing and Assurance Standards Board [IAASB]. (2018). *Auditing of narrative information: Exploring issues and challenges*. New York: IFAC, 12-15.
- Jiang, F., & Kim, K. A. (2015). Corporate governance in China: A modern perspective. *Journal of Corporate Finance*, 32, 190-216. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2014.10.010>
- Knechel, W. R., Vanstraelen, A., & Zerni, M. (2015). Does the identity of engagement partners matter?. *Contemporary Accounting Research*, 32, 1443-1478. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12113>
- Li, F. (2008). Annual report readability. *Journal of Accounting and Economics*, 45, 221-247. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2008.02.003>
- Li, W. (2017). Level of business insights in the MD&A and investors' judgments. *Accounting & Finance*, 57, 1043-1069. <https://doi.org/10.1111/acfi.12192>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage. 350-360. <https://books.google.com>
- Lo, K., Ramos, F., & Rogo, R. (2017). Earnings management and report readability. *Journal of Accounting and Economics*, 63, 1-25. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2016.09.002>
- Park, H-Y., & Park, C. K. (2022). Nonfinancial info and audit efforts: Evidence from MD&A quality. *Journal of the Korean Society for Quality Management*, 50(4), 735-749. DOI:10.7469/JKSQM.2022.50.4.735.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage. 605-610. <https://us.sagepub.com>

- Pouryousof, A., Nassirzadeh, F., Hesarzadeh, R., & Askarany, D. (2022). Relationship between managers' tone and trading volume. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(12), 618. DOI:10.3390/jrfm15120618.
- Sabri, B., Hamrouni, A., & Liang, Q. (2015). Corporate governance, voluntary disclosure, and Firm Information Environment. *Journal of Applied Business Research*, 32, 89-102. <https://doi.org/10.19030/jabr.v31i1.8993>
- Securities and Exchange Commission [SEC]. (2003). *Interpretation: Commission guidance regarding management's discussion and analysis of financial condition and results of operations*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (7th ed.; E. Afshar, Trans.). Tehran: Ney Publishing. 20–25, 50–55. <https://www.gisoom.com>
- Sutton, M., Nikolova, S., Boaden, R., Lester, H., McDonald, R., & Roland, M. (2012). Reduced mortality with hospital pay for performance. *New England Journal of Medicine*, 367, 1821–1828. DOI: 10.1056/NEJMsa1114951
- Tan, H-T., Wang, E. Y., & Zhou, B. (2013). When the Use of Positive Language Backfires: The Joint Effect of Tone, Readability, and Investor Sophistication on Earnings Judgments. *Journal of Accounting Research*, 52, 273–302. <https://doi.org/10.1111/1475-679X.12039>
- Tan, Y., & Liu, Y. (2017). How do investors view info disclosure quality rating?. *Nankai Business Review International*, 8(2). DOI: 10.1108/NBRI-06-2016-002.
- Tetlock, P. C., Saar-Tsechansky, M., & Macskassy, S. (2008). More than words: quantifying language. *The Journal of Finance*, 63, 1437–1467. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2008.01362.x>
- The Institute of Internal Auditors [IIA]. (2020). The IIA's three lines model: An update of the three lines of defense.
- Ucuzoglu, J. (2015). Investors, Audit Committees Want Auditors to Expand Scope of Assurance: Deloitte Survey. *The Wall Street Journal*. <https://deloitte.wsj.com>
- Victor, G. I., & Levitin, M. S. (2004). Current SEC and PCAOB developments: CPAs called on to “do the right thing”. *The CPA Journal*, 74(9), 26. <https://scholar.google.com>
- Wang, L., Chen, X., Li, X., & Tian, G. (2021). MD&A readability, auditor characteristics, and audit fees. *Accounting & Finance*, 61(S1), 1921–1956. DOI: 10.1111/acfi.12748.

Watkins, A. L., Hillison, W., & Morecroft, S. E. (2004). Audit quality: A synthesis of theory and empirical evidence. *Journal of Accounting Literature*, 23, 143–193. <https://pdfcoffee.com>

References [In Persian]

- Arab, R., Gholamrezapour, M., Kazemi, P., & Amirinia, N. (2021). The effect of audit committee financial expertise on the abnormal tone of management discussion and analysis reports: Evidence from narrative financial reporting. *Review of Accounting and Auditing Studies*, 1(1), 56–71. doi:10.22034/arj.2021.243331. [In Persian]
- Asadi, M., & Montazeri, A. (2024). Three lines model in leadership and risk management. *Hesabres*, 32(126), 2-9. <https://www.hesabras.com>. [In Persian]
- Bolou, G., Taheri, M., & Parvarpour, R. (2023). The role of litigation risk, information asymmetry, and economic uncertainty in explaining audit fees. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 20(80), 1–33. <https://doi.org/10.22054/qjma.2023.74951.2479>. [In Persian]
- Farasatkah, M. (2019). *Qualitative research methods in social sciences with an emphasis on grounded theory (GTM)* (6th ed.). Tehran: Agah Publishing. <https://farasatkah.com>. [In Persian]
- Gol Mohammadi, M., & Zare', A. (2021). Accounting information comparability and audit effort. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 18(70), 113–138. <https://doi.org/10.22054/qjma.2021.53171.2163>. [In Persian]
- Hassas Yeganeh, Y., & Omidi, E. (2014). Relationship between accounting information quality and stock returns. *Financial Accounting Empirical Studies Quarterly*, 11(24), 31–58. 20.1001.1.28210166.1392.11.42.2.0. [In Persian]
- Iranian Association of Certified Public Accountants. (2017). Auditors' roundtable and management commentary. *Official Accountant*, 40, 6–28. <https://www.magiran.com/paper/1831084>. [In Persian]
- Mahmoudi, M., & Masoudian, S. M. (2019). *Management commentary preparation and disclosure*. Tehran: Stock Exchange Publishing. <https://ketabrah.com>. [In Persian]
- Masoudian, S. M. R., Ahadi Serkani, Y., Mahmoodi, M., & Ghavidel, S. (2023). Disclosure of forward-looking information. *Accounting Knowledge and Management Auditing*, 12(45), 135-148. <https://www.jmaak.ir/article>. [In Persian]
- Securities and Exchange Organization of Iran. (2007). *Disclosure requirements for listed companies*. Tehran: Securities and Exchange Organization of Iran. <https://qavanin.ir>. [In Persian]

Securities and Exchange Organization of Iran. (2017). *Guideline on auditor's opinion on MD&A in accordance with International Standard on Auditing 720*. Tehran. [In Persian]

استناد به این مقاله: حاذق، محمدعلی، بیات، روح اله، دریائی، عباسعلی، قائمی، محمدحسین. (۱۴۰۵). ارائه راهبردهایی برای رفع ابهامات موجود در حسابرسی گزارش‌های تفسیری مدیریت در ایران، *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۲۳(۸۹)، ۱۲۳-۱۸۰. DOI: 10.22054/qjma.2026.87870.2707

Empirical Studies in Financial Accounting is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.